

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

16415

Չ. Ի Վ ա Շ Ի

Աստուծոյ ու ՉէյզաւՇի
հեղինակը

Թիֆլիս 1901

891.99

Ն-62

ՀՐԱՏ ԵՐԱԿ. ԿՈՎԿԵՍ. ԳՐԱՎԱՃԱՌ. Զ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՆԵՐ

ԵՄՔԱՆԻ ՈՒ ԶԵՅՋԱՆԻ

8943

Զ-62Հ Ե Ք Ի Ա Թ Ը

ՓՈՒՍԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՏԱՃԿԵՐԷՆԻՑ

1001
3584

Հ Ա Ն Գ Ե Ր Չ Ե Ր Գ Ե Ր Ո Վ

ԱՇԽԱՏԱՍԻՐԵՑ ԱՇԸԳ-ՋԻԻԱՆԻՆ

1901

Թ Ի Ֆ Լ Ի Ս

3049

Дозволено Цензурою Тифлисъ, 19-го Сентября 1901 г.

ԱՍՐԱՆԻ ՈՒ ԶԻՅՋԱՆԻ ՀԵՔԻԱԹՐ.

ատմում են, որ թրքա-հայաստանի Երզրնկա քաղաքում ժամանակով մի երեկելի ազնուական մարդ կար Խոսրով-Բէկ անունով: Նա այնպէս հարուստ էր, այնպէս փարթամ, որ ոչ միայն Երզնկայի գաւառում, այլ և ամբողջ փոքր-Սսիայում յայտնի էր: Բացի ոսկուց և արծաթից նա ունէր ընդարձակ հողեր ու կալուածքներ, դաշտեր ու ագարակներ, գիւղեր ու անտառներ: Այդ տեղերում ոչխարների ու կովերի հօտեր, ձիերի ու խոզերի սնմանների էիր պատահում՝ հարցնում էիր, «ո՞ւմն է»:—Պատասխանում էին՝ —«Խոսրով-Բէկինն է»: Բէկն ապրում էր այնպիսի մի շքեղ ու զարգարուն տան մէջ, որ շատ ուրիշ բէկեր ու փաշաներ նախանձում էին: Աստուծոյ ամեն բարութիւն նրա տանից անպակաս էր, բազմաթիւ ծառաներ, հիւրեր, անցորդներ ու օտարականներ ամեն օր բէկի տանը ապրում, ուտում—խմում, վայելում էին նրա հիւրասիրութիւնը ու գոհ լինում թէ նրանից, թէ այդ ամենը պարզևոյ Տիրոջից: Ոչ ոք չը

50 05

կար, որ չը յարգէր, չը պատուէր ու չը սիրէր Խոսրով-Բէկին, որովհետեւ նա թէն հարուստ էր, բայց գոռոզ, ամբարտաւան չէր, խեղճերի, տնանկների, որբերի ու աղքատների հայրն ու մշտական բարեբարն էր: Թէն ազնուական էր, Բէկ էր, բայց այդ բանով չէր պարծենում նա: Աշոտ ողորմած թագաւորի պէս ամեն անգամ իւր հետ ճաշի էր նստացնում ամենահասարակ մարդկանց՝ — ռամիկներին, բանուրներին մինչև անգամ կոյրերին ու խեղանդամներին: Այդպիսով քանի գնում էր աւելի սիրելի էր դառնում բէկը տեղական ժողովրդին ու ինքն էլ սիրում նրանց: Ամենքն ասում էին թէ աշխարհում Խոսրով-Բէկի նման երջանիկ մարդ չը կայ, ինչ դարդ ունի նա այդ ծով հարստութեան մէջ: Բայց նրան մօտ մարդիկ գիտէին որ բէկը որքան էլ որ միշտ վաւր է տալիս Ամենակարողին, որքան էլ որ գոհ է իւր վիճակից, դարձեալ երբեմն երբեմն մի տեսակ տխրում էր ու մի բանի մասին մտածում:

Բէկի ամենամօտ մարդկանցից մէկն էր նրա կայքերի ու կալուածքների կառաւարիչ — Ղահրըմանը: Նա այնպէս էր սիրում իւր տիրոջը, այնպէս նրա հետ մտերիմ և սրտակից էր, որ շատ անգամ ընկերաբար խորհուրդներ էր տալիս, մխիթարում էր ու հարցնում նրա տխրութեան պատճառը: Խոսրով-Բէկն էլ փոխադարձաբար Ղահրըմանին էր շատ սիրում ու հաւատում նրա անկեղծութեանը: Մի օր էլ, երբ դարձեալ այգու պատշգամում նստած երեկոյեան պահուն Բէկը տխուր մտածմունքների մէջ խորասու-

զուել էր, բարի Ղահրըմանը եկաւ նրա առաջ կանգնեցաւ ու հարցրեց. —

— Բէկ, դու գիտես որ ես մեծ հոգս եմ անում քո այդ տխուր մտածմունքներիդ, ինչ պատճառ ունիս տխրելու, ասա, մի պահիր, դուցէ քո սիրելի Ղահրըմանը մի ճար կարողանայ անել:

— Ղահրըման, սիրելի բարեկամս, ես կասկած չունեմ քո անկեղծութեան, դու շատ բարի ես, բայց ինչ կարող ես ճար անել այն ցաւին, ինչ ցաւ որ բնութեան ձեռքն է, Աստուծոյ տնօրէնութեամբն է սահմանուած: Ամենքը կարծում են որ աշխարհում ես ամենաերջանիկ մարդկանցից մէկն եմ, այդ գուցէ մասամբ ուղիղ է. ես միշտ գոհ եմ եղել Ստեղծողից, կեանքիցս դանգատ չունիմ, բայց ինձ մեծ ցաւ է անում այն բանը, որ ես մօտենում եմ ծերութեան շեմքին ու մինչև հիմա մի ժառանգ չունեմ որ նրանով մխիթարուիմ: Ճիշտ է շատ որբերի ու խեղճ երեխաների ես նայել եմ իմ որդոց պէս, բայց հարագատ որդի ունենալ, մի ժառանգ ունենալ, միշտ ցանկացել եմ, որ իմ հայրենական օջախը վառ պահի՝ ու իմ անունը յիշուի: 25 որ դուն էլ ինձ բախտակից ես, սիրելի Ղահրըման, դուն էլ ինձ պէս անգաւակ ես, միթէ այդ բանը քեզ վիշտ չի պատճառում:

— Թանկագին-Բէկ, ես այդ մասին շատ եմ մտածել, շատ տխրել ու արտասուել եմ, բայց հնար չի եղել ու երբ քեզ էլ տեսել եմ ինձ բախտակից, ես քեզանով եմ մխիթարուել ու դադարել այդ մասին

հոգս անելուց: Մեր ժամանակն անցել է, այլ ևս չը պէտքէ մտածենք այդ բանի վրայ:

— Իսկ ես դեռ իմ յոյսը բոլորովին չեմ կտրել, ասաց Բէկը. ես կարծում եմ, որ եթէ շատ մտածենք մի հնար պիտի կարողանանք գտնել:

Խոսքով-Բէկը իւր կառավարչի հետ զրոյց անելով ճեմում էին պարտեզում ու խօսում այդ մասին: Նրանք վճռեցին հետեհալ օրը առաւօտը վաղ, դուրս գալ քաղաքից հեռու, ման գալ ու հարցնել անցորդներին ու թափառական մարդկանցն այն յոյսով, որ մի խելացի մարդ կարող է պատահել և մի ճար անել այդ բանին:

Միւս օրը վաղ, Ղահրրմանը ճանապարհորդական շորեր հագած եկաւ սպասում էր բէկին, մինչև որ նա էլ պատրաստուեց ու միասին դուրս եկան:

Առաւօտը նոր էր բացւում, բարի լուսը ճեղճրդուում. աղօթարանը կամաց կամաց կարմրին էր տալիս ու ակնտում աշխարհին արշալոյսն ու արևի ծագումը: Օդը խիստ թաքում էր ու զովաւար. բէկը և իւր թիկնապահը ծառուղիներից, պարտէզներից անցնելով դուրս եկան ընդարձակ դաշտը, Ծաղիկների հոտը բռնել էր ամեն կողմ, թռչունների երգն ու խաղը, նրանց ճիչն ու ազաղակը, մեր ուղևորների ուշքը զրաւեցին: Իրանք էլ մի ըուպէ մոռացան իրենց զագտուել վիշտը ու կամեցան մասնակցել իրանց ուրախութեանը: Գետի ափը հասնելով լուացուեցին ու երևաները աղօթարան դարձնելով իրենք էլ աղօթել սկսեցին ու իրենց ձայնը միացնելով անմեղ թրուչ-

նիկների ու թիթեռնիկների հետ, փառաբանեցին ընտրեան ամեն հրաշալիքների պատճառ եղողին, Ստեղծող Արարչին: Այսօր նրանց աղօթքը ամենից աւելի սրտաշարժ էր, ամենքից աւելի զգացուած: Գիւս նոր էին վերջացրել աղօթքը և վեր կացել շոքած տեղերից, մէկ էլ բէկն ու իւր ընկերը տեսան որ իրենց մօտից անցնում է մի բարձրահասակ, նիհար դեմքով ու վախտ երեսով մի մարդ: Գա մի կրօնաւոր էր, մի ճղնաւոր, ապրում էր անապատում ու երբեմն շրջելով ժողովրդի մէջ, քարոզում էր մեծ մարգարէների խօսքերն ու պատգամները: Խոսքով-Բէկը երբ տեսաւ նրան իսկոյն մօտեցաւ ու սլատմեց իւր սրտի վիշտը.

— Սիրելի հայր, մեզ մի օգնութիւն արն, մեր երկուսի ցաւերին մի ճար քեդանից ենք սպասում. դու Աստուծոյ մարդ ես, պէտքէ որ նրա խորհուրդները քեզ յայտնի լինեն:

— Ես պատրաստ եմ անելու ձեզ ամեն բան, ինչ որ կարող եմ, պատուական բարեկամներ, բայց ես հաւատացած եմ որ, եթէ մարդ ուղիղ սրտով մի բան խնդրում է Նախախնամողից, անպատճառ օտանում է իւր խնդրածը: Ես հեռուից տեսայ թէ դուք երկուսդ էլ ինչպէս ջերմեռանդ աղօթում էիք, ինչ էլ որ խնդրեցիք, ձեր խնդիրը կը կատարուի: Ճղնաւորը աւելացրեց, ես էլ ձեզ հետ կաղօթեմ ու կը խնդրեմ Արարչից որ նա ձեր փափագը կատարի ու երկուսիդ էլ մի մի դաւակ պարգևէ. միայն դուք վաղը նորից դուրս արիք այստեղ եօթը ոչխար մատաղ արէք, ցրուե-

ցէք աղքատներին ու մէկդ գետի մի կողմը, մէկդ միւս կողմը սպասեցէք: Այդ ժամանակ գետի հոսանքի հետ խաղալով կը դայ մի գեղեցիկ նուռ, այդ նուռը վեր կառնէք երկուսով կը վայելէք, կէսը մէկդ, կէսը միւսդ. դա կը լինի նշան այն բանին, որ դուք ձեր նպատակներին կը հասնէք:

Հետեւեալ առաւօտեան Խոսրով-Բէկն ու իւր կառավարիչը դուրս եկան, հօթը ոչխար մատաղ կտրեցին, ցրուեցին աղքատներին ու ջերմնաւոր սրտով սպասում էին ճգնաւորի խոստացած նուանը: Մէկ էլ յանկարծ տեսան որ ահա ջրի հոսանքի հետ խաղալով ցած է գալիս մի գեղեցիկ կարմիր նուռ: Վրայ պրծան բռնեցին ու ափ գալով ճգնաւորի պատուէրի համաձայն երկու կէս արին ու տուն դառնալով իրենց ամուսինների հետ անուշ արին այդ խորհրդաւոր քաղցրահամ նուռը: Իսկ որ խորհրդաւոր էր այդ նուռը, նրա մեծ-մեծ հատիկները այնպիսի լաւ ազդեցութիւն ունեցան նրանց վրայ, ինչպէս հմուտ բժշկի պատրաստած զեղահատիկները: Մի տեսակ երիտասարդական ոյժ ու եռունութիւն եկաւ հասակաւոր այդ ամուսինների վրայ ու նրանք զգացին արեան եռում ու աշխոյժ: Զօրեղ ու քաղցր գինի խմողի նման մի տեսակ արբեցին Բէկը և նրա կառավարիչը իրենց ամուսիններով ու սարկեցին հանգստանալու...

Անցաւ այդ օրուանից մի տասն ամսի շափգլթաւատ ու բարերար Աստուածը ցոյց տուեց իւր շնորհը Բէկին ու նրա կառավարչին: Մի գեղեցիկ օր

Խոսրով-Բէկի կինն էլ, Ղահրըմանի կինն էլ մի ժամանակ մի մի փափլիկ ու կայտառ գաւակ պարզեցին իրենց ամուսիններին:

Բէկի կինը աղջիկ ծնեց, Ղահրըմանինը — տղայ: Այնպիսի մեծ ուրախութիւն տիրեց այդ երկու ընտանիքների մէջ, որ նկարագրելու բան չէ: Երկու ընտանիքն էլ աւելի ևս սկսեցին բարի գործեր անել, աղքատներին ողորմանալ, կոյրերին, ցաւազաւններին սփոփել, մերկ ու տնանկներին հագցնել ու մխիթարել: Պարտապաններին իրենց պարտքերը բաշխեցին, բարեգործութեան համար նորանոր կարգալրութիւններ արին, մի խօսքով ամբողջ գաւառին յայտնի դարձրին իրենց ուրախութիւնը: Մի օր էլ քաղաքի մեծամեծների համար ճոխ սեղան էր պատրաստուել Խոսրով-Բէկի պատուէրով, որ ամեն մարդ էլ իւր ուրախութեանը մասնակից լինի: Արդէն սեղանը շրջապատել էին բազմաթիւ հիւրեր և պատրաստում էին սկսել ճաշը, երբ տեսան որ սենեակ մտաւ մի անծանօթ մարդ, խորհրդաւոր դէմքով ու հանդերձներով: Հասկանալով որ գալոյը հասարակ մարդ չէ, բոլոր հանդիսականները ոտի կանգնեցին ու ողջունեցին նորեկի գալուստը: Օտարականն այն ճգնաւորն էր, որ Խոսրով-Բէկին ու Ղահրըմանին պատահել էր գետի ափում և խոստացել էր գալ իրանց մօտ, երբ տղայաբերութիւն լինի: Ճգնաւորը ուղեց նորածին երեխաներին, մէկ-մէկ առաւ գիրկը, անուն դրեց նրանց ու ասաւ.

— Թող տղայի անունը Ասման կոչուի, իսկ աղջը-

կանը Ձէջանի: Եւ սրովհետեւ սրանց ծնունդը խորհրդաւոր եղաւ, արիք այնպէս արէք, որ եթէ նրանք Աստուծով մեծանան ու իրենց արբուներին հասնեն, միմեանց հետ ամուսնացնէք. այս թող լինի իմ պատուէրը ձեզ. ով որ արգելք լինի այս գործին նա կանխձուի: Իէկից ու Ղահրըմանից խօսք առաւ որ անպատճառ կատարեն իւր պատուէրը ու ինքը հեռացաւ, անհրեոյթացաւ,

Օրեր անցան: Ետրամանուկները մեծանում ու զարգանում էին ու զալար ծառի ճիւղերի նման ծաղկում ու բարգաւաճում: Երբ ութը տարեկան դարձան ծնողները նրանց տուին ուսումնարան, որ ֆիզիքական զարգացման հետ զարգանայ և նրանց մտաւոր աշխարհը: Թէ Ամանը թէ Ձէջանը այնպէս յառաջադիմութիւն ցոյց տուին զպրօցում, որ վարժապետները ուշադրութիւնը գրաւեցին իրենց ու ընկերները բարի նախանձը շարժեցին: Վարք ու բարքով այնպէս քաղցր, այնպէս գուրեկան էին, որ ամենքն էլ սիրում ու սրաշտում էին նրանց: Կեանքի ամենաեղջանիկ ժամանակն էր որ անցկացնում էին նրանք. մանկութիւնը բազցր բան է, առաւել սիրոյ և գուրգուրանքի մէջ, ծնողների հոգատարութեան տակ, ապահով և ուրախ: Ամանն ու Ձէջանը վարժարանից միասին էին տուն վերադառնում ու միասին դուրս ելնում

ման գալու: Անցան այս շրջանի ամիսներն ու տարիները, նրանք մտան պատանեկութեան շրջանի մէջ. մօտեցան այն հասակին, որ բնութեան զագտնիքը մարդու աչքերի առաջ բացում է: Թէ ինչ է այդ մարդը և կինը, նրանք հասկացան: Ամանը Ձէջանին նայել սկսեց բոլորովին ուրիշ հայեացքով ու երեխայական խաղերն ու անմեղ դուարճութիւնները փոխուեցին սիրային խօսակցութիւնների ու շարճաճիութիւնների: Մի խօսքով բնութեան անսարանի վարագոյրը բացուեց նրանց առաջ և համեստութեան կնիքը նրանց երեսներին կամաց-կամաց սկսեց վերանալ: Թէ մէկի և թէ միւսի մէջ արիւնները եւ էին զալիս, երբ միմեանց աչքերի մէջ էին նայում: Չատլաւ էլ հասունացել էին, արդէն մտել երիտասարդական հասակի մէջ, տանձի նման հասել էին, խնձորի նման կարմրել: Նրանց մէջ դրուեց հաստատուն սիրոյ հիմքը ու աւելի բորբոքուել սկսուեց, երբ մի կերպ լսեցին որ իրենք մէկ մէկու համար են արդէն և այդ բանը սահմանուած է դեռ ծնուելու ժամանակից: Սպասում էին այն օրուան, թէ երբ պէտք է ծնողները պահեն իրենց ու փափագներին հասցնեն: Եւ անգթութիւն, անաստուածութիւն էր այդ երկուսին միմեանցից բաժանելը, զրանք իսկ որ իրար համար ստեղծուած էին: Ամանը Ձէջանից զկզկեցիկ ու սիրուն, Ձէջանը Ամանից չքնաղ ու հիանալի: Դրանց տեսնողը չէր ուզում աչքերը հեռացնել նրանց լուս երեսից, այնքան գուրեկան, այնքան զբաւիչ ու անուշ էին նրանք: Ամպոտ, մոայլ ու աշնանային

օրերին, եթէ արև չը կար, այդ ոչինչ, Զէյջանի երեսը արևի պէս փայլուն ու կրակոտ էր: Մութ խաւար գիշերներին եթէ լուսին ու աստղ չը կար, այդ ոչինչ, Ամանը պակաս չէր լուսնից ու աստղից, նրբանց պէս փայլում էր, նրանց պէս պսպղում: Սոխակը երբ լսում էր օրիորդ Զէյջանի ձայնը, ամօթից դադար էր տալիս իւր երգին ու ականջ դնում, որ նրանից սովորի դայլայլել ու գեղգեղալ: Արծիւը, երբ նայում էր Ամանի աչքերին, նրա սրտանս, վաճվումն հայեացքից քոռ-բու էր դառնում, գլորում ցած: Կարապը այգու լճում լողալիս, երբ տեսնում էր աւազանի մէջ լողացող Զէյջանի ձիւնի պէս սպիտակ մարմինը, վշտից ու նախանձից երգում էր: Եղնիկը ազերսում, խնդրում էր Ամանին, ոտներովը ընկնում, որ նա իրեն ճարպիկ քայլել ու վազել սովորացնի: Իսկ երբ Ամանն ու Զէյջանը միմեանց ձեռք բռնած ճեմում էին պարտեզում ու անցնում ծառուղիներով՝ վարդը, շուշանը, մանիչակին ու նունուֆարը թփերի տակ պահում էին, որ իրենց տգեղութեան վրայ չը ծաղրեն այդ հրաշալիքները: Մի խօսքով նկարագրելու բաներ չէին նրանք, պէտք էր միայն տեսնել ու զարմանալ բնութեան այգրան աննման ու անպատմելի ստեղծագործութիւնների վրայ:

Ամանի հայրը՝ Ղահրըմանը խելացի և բարի մարդ էր, նա տեսաւ որ արդէն հասել են իւր տղան

ու նրա համար նշանակուած աղջիկը: ուզեց բէկի մօտ այդ մասին խօսք բաց անել: Եկաւ մի երեկոյ ուրախ տրամադրութեամբ, մտաւ բէկի սենեակը: Խոսքով-բէկը կարծեց թէ Ղահրըման իւր կառավարչական գործերով է եկել, հրաւիրեց նստելու և խօսելու:

— Թանկագին տէր, ասաց նա, այս ժամին իմ քեզ մօտ գալուս պատճառը հետեւեալն է: Եկայ յիշեցնելու քեզ տասնևեօթն տարի առաջ ունեցած մեր դրութիւնը, մեր Զէյջանի և Ամանի ծնունդները և ճգնաւորի պատուէրը: Հիմա նրանք մեծացել են, ամուսնանալու ժամանակներին հասել. մենք էլ քանի դնում ծերանում ենք. արի նրանց միմեանց հետ պսակենք, հարսանիք անենք, ուրախանանք ու նրանց էլ ուրախացնենք, փափագներին հասցնենք:

— Հնա, լաւ ես ասում. ես բան չունիմ ասելու, միայն թէ պէտք է տիկնոջը հարցնեմ ու քեզ կը պատասխանեմ:

Խոսքով-բէկը ոչ շար մարդ էր, ոչ էլ յիմար. միայն նրա կարծիքով աղջկայ իրաւունքը աւելի մօրն է պատկանում, բան թէ իրան, դրա համար էլ առանց ամուսնու համաձայնութեան խօսք չտուեց Ղահրըմանին: Բէկը դնաց կնոջ մօտը և ասաց.

— Միրելի տիկին, մեր կառաւարիչը այսօր եկաւ ինձ մօտ ու մեր աղջիկը իւր որդու համար ուզեց. ինչ ես ասում, մայր ես, դուն աւելի իրաւունք ունիս այս գործի մէջ, ասան քո խօսքը:

— Բէկ, ես սպասում էի որ այդ առաջարկութիւ-

նը պիտի լինի Ղահրըմանի կողմից, բայց իզուր. այդ լինելու բան չէ. մենք աշխատենք մեր դուստրը մեզանից աւելի բարձր մարդու տանք. ոչ թէ մեր կառուարչի որդուն, որ ոչ իշխանական ծագում ունի, ոչ էլ մեզ չափ հարստութիւն: Ես ասում եմ որ այդ բանը լինելու բան չէ, ես էլ չեմ ուզում:

— Տիկին, լաւ մտածիր, ասաց Խոսրով-Բէկը, դու քանզում ես բնութիւնից տնօրինուած կարգադրութիւնը. մենք պարտաւոր ենք այդ բանն անելու, որովհետեւ ես ու Ղահրըմանը խօսք ենք տուել մեզ բարիք հասցնող ճշմարտին, որ այդ տղան ու աղջիկը միմեանց հետ ամուսնացնենք:

— Կրանք դատարկ բաներ են, Բէկ, ինչ որ ասում ես, պատասխանեց տիկինը, անցած գնացած բաների համար ո՞վ է քեզանից հաշիւ պահանջում, ասան չեմ տալ, վերջացաւ գնաց: Դու գիտես որ բէկերի, վաշաների ու խաների որդիներն աղաչում, պաղատում են իմ Ձէյջանին ամուսնելու, ես ինչպէս նրան տամ, մեր փողով առաջ եկած ու մեր դռանը ծառայողի որդուն:

— Դու գիտես տիկին, մեղքը քո վիզը. թէ որ դուն չես ուզում, ես էլ չեմ ուզենայ:

Այս ասելով Խոսրով-Բէկը դուրս եկաւ կնոջ մօտից ու իրենց սրտումը յայտնեց Ղահրըմանին, որ այդ բանը լինելու բան չէ, և ոչ մի խօսք այլ ևս պիտի չը լինի այդ մասին:

Հետեւեալ օրուանից Բէկի կինը իւր աղջկան այլ ևս չուղարկեց ուսումնարան և սաստեց, որ հետո

մնայ կառավարչի որդուց՝ Ասմանից: Այս տխուր լուրը հասաւ Ասմանին, նա սկսեց սղալ ու ողբալ, գիտէր որ ոյժով չէր կարող բան շինել, եթէ կամաւոր դուխ չը դար այդ բանը: Խեղճ տղան այնքան վշտացաւ, այնքան լաց եղաւ, որ մի քանի օրուայ մէջ կատարեալ մաշուեց: Նա տանջուում էր, տեսնելով որ արգելքը միայն այն է, որ իրենք էլ բէկի չափ հարուստ չեն ու ազնուական չեն: Խեղացի տղայ էր, նա գին չէր տալիս ոչ հարստութեան, ոչ էլ ազնուականութեան, բայց ինչ անէր որ միւսները ուրիշ կերպ էին մտածում: Հայրը տեսնելով որդու դրութիւնը, նրա ցաւն ու հառաչանքը, վճռեց ինչ էլ որ լինի մի անգամ էլ գնայ Բէկի մօտ այդ մասին խընդրելու:

— Պայծառափայլ Բէկ, իմ տէրս և թանգագին բարեկամս, խղճան մեզ, խղճան իմ մինուճար որդու կեանքին ու արեւին, շնորհ արան օրիորդ Ձէյջանին տալ իմ Ասմանին:

— Ղահրըման, ես քեզ շատ եմ սիրել— ասաց Բէկը, ամեն խնդիրը կատարել եմ, միայն ես էլ մի խնդիր ունեմ քեզանից, այն է որ միւս անգամ այդ խօսքը չը կրկնես, մենք այդ հարցը վաղուց փակել ենք արդէն:

— Խոսրով-Բէկ, դու պարտական ես այդ բանն անելու, ես պահանջում եմ... վրդովուած ասաց Ղահրըմանը:

— Չայնդ կտրիր, Ղահրըման, եթէ չես ուզում որ այս գաշոյնս կուրծքդ խրիմ, դու ինձ ճանաչում ես:

— Ես դաշոյնից չեմ վախենում Բէկի, դիմադրեց կառավարիչը. այլ վախենում եմ այն պատուհասից որ մեր գլխին է գալու մեր ուխտը ու պայմանը դժբեղու պատճառով: Մենք քանդեցինք մեր երզու-մը. մեղքը ըս վիզը, ես գնում եմ:

Այդ օրուանից Խոսրով-Բէկը արձակեց իւր կառավարչին ու Ղահրըմանը իւր բոլոր կապերը կտրեց նրա հետ: Տուն դառնալով նա յայտնեց որդուն Բէկի կատաղութիւնը և վեջնական մերժումը: Մի վհատիւր որդիս, ասաց նա, Աստուած ինչ որ տնօրինել է, այնպէս էլ կը լինի: Ասմանը բարկութիւնից տրաքում էր, չը գիտէր ինչպէս մեղմացնի իւր յուզմունքը:

Տեսնում էր որ ինքը ամեն ինչով արժան է Ձէյջանին. զարգացած է, զեղեցիկ է, երկտասարդ է, առողջ է, վերջապէս անչափ սիրով սիրում են միմեանց, բայց որովհետեւ հարուստ չէ և հասարակ ծագում ունի, դրա համար էլ արգելում են իրեն տիրանալու իր սիրած աղջկան: Այլ ևս նա տանը չէր մնում, թափառում էր դէս ու դէն, ընկերը կորցրած տատրակի պէս մէկ անտառներն էր մտնում, մէկ դաշտ դուրս գալիս, մէկ քաղաքի փողոցներով անց ու դարձ անում, թէ ինչ է մի տեղ պատահի իւր հոգուկտոր Ձէյջանին. բայց անգուլթ Ձէյջանը ոչ մի տեղ չէր երևում: Մի օր էլ այդպէս անպատակ ման գալիս, շատ դէս ու դէն ընկաւ, ինքն էլ չը գիտէր ուր էր գնում, մինչև որ քաղաքից դուրս գալով եկաւ մտաւ մի հորի մէջ: Այդտեղ կային հին ժամանակուանից մնացած գերեզմաններ, կիսաքանդ

վանքեր, մատուռներ ու այլ աւերակների մնացորդներ: Կար զանազան ծառերով ու գոյնգոյն հոտաւէտ ծաղիկներով լի մի սիրուն հովիտ, որտեղ խոխոջալով վազում էր մի պարզ ու վճիտ առուակ: Ասմանը մօտեցաւ, այրուող երեսն ու ձեռքերը առուակի սառ ջրով լուաց, մի կուշտ էլ խմեց, բորբոքուած սիրտը հովացրեց ու ձեռքերը դէպի երկինք բարձրացնելով սկսեց ազօթել, նա ասում էր. —

«Տէր Աստուած, ինչո՞ւ համար ինձ ստեղծեցիր, որ նախանձ թշնամու աչքին ծաղրի առարկան դառնամ, իոչո՞ւ համար տուիր ինձ այս ոյժը, վայելուչ հասակը, խելքն ու շնորհքը, քանի որ ոչնչէի պէտք չեն դալու ու խոնարհուելու են փողի առաջ, ինչո՞ւ արծարծեցիր սրտիս մէջ սիրոյ անհանգչելի կրակը, երբ որ չը պիտի ճաշակեմ նրա քաղցր պտուղը: Ինչո՞ւ համար չես վերջացնում այն թիւնաւոր օձը, որ երկու սիրող սրտեր բաժանում է իրարուց: Երեսանկեալ աղաչում եմ, Տէր, կամ իմ սիրելուս հասցրու ինձ, կամ մահ տուր խեղճ Ասմանին, որ աղատուի այս այրող ու տանջող կրակից»: Ազօթքը վերջացնելուց յետոյ նա քաշուեց առանձնացաւ մի մեծ ծառի հովանու տակ փափուկ խոտի վրայ թեկն տուեց, վերարկուն հանեց գրեց գլխի տակը ու այդ տխուր տրամադրութեան տակ քնեց խեղճ տղան:

Մարդ ինչ մտածմունքներով որ քուն մտնի, այն էլ երազը կը դայ. Ձէյջանի մասին մտածող ու տանջուող Ասմանը երազում ո՞ւմ պիտի տեսնէր, ի հարկէ իւր կեանքին ու արեին, Ձէյջանին, Ահա նազկի օրի

որդ Ձէջանը քառասուն աննման կոյսերով շրջապատուած, մէկ ձեռքում գեղեցիկ ծաղկի փունջ, միւս ձեռքում մի ոսկեայ գաւաթ, անմահական գինով լեցուն, մի փառաւոր, ալիծածան ծերունու առաջնորդութեամբ գալիս է դէպի իրան: Ամանը քիչ է մնում ուրախութիւնից խելքը թռցնի, ոտքի է կանգնում ու ողջունում այդ գեղահրաշխամբին: Ծերունին մօտ է գալիս Ամանին, բարեւում է ու իւր վերաբերկուի տակից մի ոսկեթել գեղեցիկ սազ հանելով տալիս է նրան: «Տէր իմ, ես սազ ամել չը գիտեմ», ասում է Ամանը: Ծերունին Ձէջանի ձեռքից ոսկէ գաւաթը առնելով ուղղում է դէպի իրեն ու հրամայում որ խմի: Ամանը խմում է: «Բէհ, հիմա ամիր, ասում է ծերունին, այս գինին ով որ խմէ համ երաժիշտ է, համ բանաստեղծ: Այս էլ քո Ձէջանն է, լաւ նայիր երեսին, դու սրանն ես, սա քոնը, գատարկ բան է ինչքան էլ որ աշխատեն քեզ բաժանել, վերջը դարձեալ միացած էք, միայն թէ շատ նեղութիւնների ու տանջանքներու պիտի հանդիպիք:» Այս խօսքերը ասելուց յետոյ ծերունին էլ, կոյսերի խումբն էլ անյայտանում են: Ամանը զարթնում է ու հասկանում, որ իւր տեսած ու լսածը երազ էր: (Ասում են որ այդ գիշերը նոյն ծերունին յայտնուեց և Ձէջանին երազում, նրան էլ գինի խմացրեց Ամանի ձեռքից ու նոյն խօսքերը ասելով աներևոյթացաւ:) Ամանը տեղից վեր կացաւ ու կամայ կամայ քայլերն ուղղեց դէպի տուն: Հասնելով մտաւ իւր առանձնասենեակը, հիւանդի պէս պարկեց ու սկսեց դէլը տալ:

1001
1887
35/1

Ծնողները իրենց մինուճար ու փայփայած որդուն այդ դրութեան մէջ տեսնելով սաստիկ տխրեցին, իրենց գլխին, ծնկներին խփեցին վախենալով թէ մի գուցէ իրենց որդին խելագարուի այդ աղջկայ պատճառով: Զարունակ անիծում էին բէկի կնոջը, որ ամեն բան փճացրեց ու պատճառ դարձաւ այդ դրութեանը:

Ամանը ծնողներին դրութիւնը տեսնելով մի խորը անքաշեց, որ իրա պատճառով նրանք տանջւում են: Մի սազ խնդրեց, բերին տունին իրան: Նա վարժ կերպով լարեց սազը, մի — երկու քապը մեղեդի ամեն ու յետոյ իւր երազը ծնողներին սկսեց երգով պատմել:

Ես մի ցաւ իմացող լաւ բժիշկ կուզեմ,
Որ գայ իմ վէրքերս բանայ, ինչ կասէք,
Գէտի սիրոյ ծովը արագ կը վազեմ,
Գարնան հեղեղի պէս ելայ, ինչ կասէք:

Հանդիպեցի մուսաներու խնջոյքին,
Սրտիս եղած իզձը ինձ հասկացրին,
Ինձ ոսկի գաւաթով մէկ գինի տուին,
Նոր հոգի նոր կեանք առայ, ինչ կասէք:

Երբ գինին խմեցի, շատ բան զգացի,
Աչուդ եղայ, ինձանից երգ ասացի,
Սիրահարի տանջանքները կարգացի,
Սիրոյ գիրքը ինձ մօտ տեսայ, ինչ կասէք:

Ինչո՞ւ հանդիպեցիր, խղճալի Աման,
Սրտիս մէջ լոյս ծագեց մի լոյս գերբնական

Աչքիս առջև բացուեցաւ մի տեսարան,
Տիրոջ փառքին եւ գարմացայ, ինչ կասէք:

Ընթերցող, արև մի քիչ էլ աղջկայ կողմը գը-
նանք, տեսնենք, ինչ է անում այն անմեղ ու անարատ
աղանձին: Նա տեսնելով, որ Ամանը վիզը ծուռ, ձեռ-
քերը ծոցը դրած, խեղճ մուրը ման է գալիս իրենց
տան շուրջը, ինչպէս որ թիթեռը կրակի շուրջը, չը
կարողացաւ իրան զսպել: Յաւից ու խղճահարու թի-
նից սկսեց հեկեկալ, ուր իւր մետաքսանման հիւսե-
րից մինը սագի տեղ փափլիկ կրծքի վրայ բռնելով
այս երգը երգեց տխրալի ձայնով —

Հայրս, արդեօք դիտե՞ս սրտիս ցաւը դու,
Սիրոյ հեղինակին գտայ այս գիշեր,
Մուսանները ինձ կանչեցին, լեր հասու,
Նրանց խնջօքի մէջ մտայ այս գիշեր:

Խնդրում եմ, սղորմած հայրս, քեզանից,
Վախեցի՛ր Աստուծոյ սուրբ դատաստանից,
Իմ սիրածս մի բաժանի՛ր ինձանից,
Նրազիս մէջ նրան տեսայ այս գիշեր:

Քեզ օգուտ չի բերիլ դառն տանջանքս,
Մինչ երկինք է հասնում իմ հառաչանքս,
Սրտիս սիրածինն է իմ բոլոր կեանքս,
Ըստորում փափազիս հասայ այս գիշեր:

Ապրիս, իշխան հայրս, դու երկար ապրիս,
Ինչ գրուած է, կուգայ իմ անբախտ գլխիս

Ձէջանն եմ, սիրոյ կայծ դիպաւ իմ սրտիս,
Թիթեռի պէս եւ վառուեցայ այս գիշեր:

Հայրը հասկանալով, որ աղջկայ խօսքերը Ամա-
նին են վերաբերում, ու այդ տղան եկել է դարձեալ
իրենց տան շրջակաները ման է գալիս, սաստիկ
բարկացաւ ու հրամայեց որ, ո՛վ որ կարող է թող
այդ անզգամին սպանէ, խոստանալով իւր աղջիկը
տալ սպանողին կնութեան:

Անցել էին գարնանային դով ամիսները. ամառ
էր, սկսել էին շոգերը: Խոսրով-Ֆէկը իւր նոր կառա-
վարչի հետ ամբողջ ընտանիքով դնաց ամառանոց:
Գնալու օրը Ամանը եկաւ ճանապարհի վրայ կանգ-
նեց, շորերը փոխել էր, նրան ոչ որ չը ճանաչեց:
Ճանաչեց միայն Ձէջանը, որ սիրոյ կրակով վառված
սպասում էր, որ Ամանին պլտի հանդիպի: Նա ուզեց
մի նշան թողնել իւր սիրելու մօտ, բայց չը գիտէր
ինչ կերպ հասցնէր նրան, որ ծնողները նրան չը նկա-
տեն այդ բանը: Չտալով մի քանի տող նամակ գրեց,
մատից մի թանկագին մատանի հանեց ու ծածուկ
յանձնեց իւր ծծմօրը ու խնդրեց որ մի կերպ իւր
սիրելուն հասցնէ: Դայեակը մի պտտճառ գտաւ, մի
քիչ յետ մնաց ճանապարհից ու իւր մանկահասակ
խանութի տուած աւանդը հասցրեց Ամանին: Ամա-
նը յափշտակութեամբ խլից նամակը և մատանին

չնորհակալ լինելով բարի կնոջից: Նամակի մէջ գրած էր հետևեալը— «Թանկագին Աման, իմ հոգուս հատորը, իմ օր ու արևը Աման, մենք գնում ենք ամառանոց, ես գնում եմ, բայց հոգիս չի գնում, սիրտս ու խելքս քեզ հետ է, առանց քեզ ինձ համար աշխարհը խաւար է, կեանքը դառնութիւն է, ամառանոցը դժոխք, ինչպէս որ մարդս առանց հոգի չի ապրիլ, այնպէս էլ ես առանց քեզ կեանք չունիմ, որովհետև իմ հոգին դուն ես, երբէք ինձ չը մոռանաս, ոչ մի վայրկեան: Քու Զէյջանդ»: Նամակը ծալեց, համբուրեց, դրեց ծոցը, մատանին մատը դրեց ու վերագարձաւ տուն: Իւր սիրելի սազը ձեռքը առնելով, սիրոյ կրակով այրուած, սիրտը խորտակուած, արտասուալի աչքերով հետևեալ տխրագին երգն ասաւ իւր հօրն ու մօրը—

Լաւ ըմբռնէ խնդրեմ խօսքերուս միտքը,
Հոգիս, հայրիկ, հրաման առնելու եկայ,
Տեսնենք ո՞ւր կը տանի ինձ սիրոյ հետքը,
Հոգիս, հայրիկ, հրաման առնելու եկայ:

Զէյջանն անցաւ ես չը բռնեցի բարեկ,
Թող դայ մայրս, որ ինձ տուել է արեկ,
Այսօր հիւր եմ իմ տանս մէջ, արդարեկ,
Հոգիս, հայրիկ, հրաման առնելու եկայ:

Խղճուկ մայրիկ, իզուր դու լաց մի լինի,
Քեզ ողբալը, սգալը չէ արժանի,
Սա ճամբորդ եմ, դու ինձ ճամբուց մի հանի,
Հոգիս, հայրիկ, հրաման առնելու եկայ:

Ես կարօտ եմ օգնութեանդ, գգուանքիդ,
Ինձ համար մաշկեմ կէսը քու կեանքիդ,
Ձեմ կարող դիմանալ քու աղաչանքիդ,
Հոգիս, հայրիկ, հրաման առնելու եկայ:

Այդ օրը հագիւ կարողացան պահել Ամանին. հետևեալ օրը վաղ նա շորերը փոխեց, պատրաստուեց, իւր նժոյգ ձին թամբից՝ թռաւ վրան, սազն էլ թամբիցը քաշ արեց, մի հազարի չափ ոսկի հետը վերցրեց, հօր ու մօր ձեռքերը համբուրեց ու ընկաւ ճանապարհ: Ուր գնալը դիտէր, պէտք է ուղևորուէր դէպի Խոսրով-Բէկի սեփական ամառանոցը, որ ամեն ամառ գնում էր: Մինչև որ Ամանը ճանապարհը կը շարունակէր, Զէյջանի սիրտը այնտեղ, ամառանոցում կտոր-կտոր էր լինում իւր սիրելու համար, մտածում էր թէ ինչ պիտի լինի նրա վիճակը առանց իրեն: Խեղճ աղջիկը դարձեալ իւր տեսած նշանաւոր երազն էր յիշում ու մխիթարում նրանով: Սիրահարութիւնն էլ խօ մարդուն դարձնում է աշուղ, նուսիզեմն ու երգելը լինում է սովորական: Ահա Զէյջանը ձեռքն առաւ իւր սաղաֆներով դարդարուած շունգուրը (չատ փոքրիկ սաղ) ու սկսեց երգել:

Երեկ գիշեր ես մի նոր երազ տեսայ,
Բայուեց աչքիս առաջ մի հարթ ճանապարհ,
Այդ տեղից գնալով մի այգի մտայ,
Այգի չէր, դրախտ էր, մի մեծ խնջոյք կար:

Անթառամ ծաղիկներ, երբներանդ բոյսեր,
Գրանք մարդ էին, թէ երկնային լոյսեր,

Քառասուն նորադի գեղանի կոյսեր,
Երգում, խաղում էին, բռնել էին սլար:

Մէկ գինով լի բաժակ իմ ձեռքս տուին,
Խմեցի, մի տեսակ հիւթ էր երկնային,
Գրանք, քառասունն էլ սէր կը երգէին,
Ամեն մէկը ունէր մի ոսկի բնար:

Ինձ համար կազմեցին մի սլարահանդէս,
Մէկ-մէկ նուագեցին, սլարեցին կէս-կէս,
Թռան, անհետացան երգելով այսպէս—
«Ջէջջանը Ասմանի ծաղիկն է դալար»:

Թող այստեղ Ջէջջանը երգէ, նուագէ ու մխի-
թարուի մենք գնանք տեսնենք, ո՞ւր մնաց անմխիթար
Ասմանը. նա հասաւ Խոսրով-Բէկի ամարանոցի մօտե-
րը. ձիուց ցած իջաւ ու սանձը բռնած կամաց-կա-
մաց գնում էր, նա մտածեց, եթէ այսպէս գնամ բէ-
կի տունը, ինձ չին ընդունի, գուցէ և անպատուեն,
կամ բռնեն. աւելի լաւ է մի ուրիշ հնար մտածել:
Նա անցաւ դէմի բլուրի յետևը, որտեղ հովիւները
արածացնում էին իրենց հօտերը: Նա մօտ կանչեց
նրանցից մէկին, իւր թանկագին շորերը տուեց նրան
ու ինքը հազաւ հովուի շորերը, ձին էլ պահ տուեց
ու սազը առնելով քայլերն ուղղեց դէպի Խոսրով-Բէկի
ամառանոցը:

Օրը պայծառ ու գեղեցիկ էր, երկնքի երեսին
գեղի համար մի ամպի կտոր էլ չէր երևում. Մարդ,
գազան, թռչուն ամենքը կենդանութեան ու շարժ-
ման մէջ էին. Դաշտային աշխատանքների եռուն ժա-

մանակն էր, միայն ամառանոց զալոյ մեծատուններն
ու իշխաններն էին հանգիստ վայելում իրենց գեղե-
ցիկ ու զով բնակարաններում: Ասմանը երբ մօտե-
ցաւ Խոսրով-Բէկի բնակարանին, տեսաւ որ Բէկը իւր
կառավարչի հետ պարտեզում գետակի մօտ նստած
սուրճ են խմում: Ուզեցաւ աղեղից արձակած նետի
պէս շուտով անցկենալ նրանց առաջից, բայց Բէկը
նկատեց ու կանչեց իւր մօտ:

— Ո՞վ ես, ի՞նչ մարդ ես. երևի հովիւ ես, կամ
թափառական աշուղ. սազ ունե՞ս, ածել գիտե՞ս, արբի
մեղ մի բան ածիր լսենք:

— «Իլխիս վրայ աղա, խեղճ մարդ ենք, սար ու
ձոր, գեղ ու քաղաք, քոյ ու քար ման գալոյ թա-
փառական աշուղ. մեր գործն է սէր երգել, ապառաժ
քար սրտերը փափկացնել, գութ, աղէքսանք խնդրել.»
Սազը լարեց ու սկսեց երգել:

Ես մի գեղատեսիլ սրտակից գտայ,
Շողշողում է լոյսի նման սիրածս,
Պատկերը տեսնելու չեմ արժանանա,
Տանջում է ինձնից բաժան սիրածս:

Վ. գից բաշ է արել ոսկէ մանեակը,
Հալեց սրտիս եղբ սիրոյ կրակը,
Փնարելով, փնարելով գտայ սենեակը,
Նստեր կուլա անօդնական սիրածս:

Սարսա եմ խօսելուն և քաղցր լեզուին,
Սօխակ դառնայի նոր ծաղկած վարդին,

Գոտիկի պէս փաթաթուէի իւր մէջըին,
Ինձ անէր այդ փառքին արժան սիրածս:

Իւր սիրելու այստեղ դալը իմանար,
Խօսէր ուրախ զուարթ իմ սիրտս բանար,
Թէ փորձուած լինէր մի բան հասկանար,
Չէր ցոյց տա ինձ խիստ դադաստան սիրածս:

Երգը վերջացնելուց յետոյ Բէկն ասաց՝ «ապրիս, ապրիս աշուղ եղբայր, լաւ ես ածում, լաւ էլ երգում: Նստիր մեզ մօտ մի սուրճ խմիր ասելով, նա հրամայեց որ սուրճ բերեն հիւրին: Այդ ժամանակ կառաւարիչը Բէկի ականջին փսփսաց ասելով՝ «Բէկ, այս աշուղը լաւ բանաստեղծ է երևում, լաւ էլ երաժիշտ. մեր Ձէյջան խանումը քանի օր է, որ բոլորովին անմխիթար է ու տխուր արտում նստած իւր սենեակում, արի՛ սրան տանենք նրա մօտ, թող երգի, ուրախացնի: Չենք ասիլ թէ նա Բէկի աղջիկ է, կասենք մեր սպասուհիներին է»: Բէկը մի քիչ դիմադրեց, բայց յետոյ համաձայնեց ու ասաւ աշուղին: «Լսիր աշուղ, մենք մի սպասուհի ունենք, նա նոյնպէս ածող ու երգող է ու շատ սիրում է երգով վիճաբանութեան մէջ մտնել, արի՛ դու նրա հետ երգիր ու նուագիր, միայն թող նա առաջ քեզ հարցեր առաջարկի, դու նրան պատասխանիր»:—Աշուղը ուրախութիւնից քիչ մնաց խելքը կորցնէր, միայն իրան պահեց ու ասաց. «Աղա, ես մի պայման կառաջարկեմ, թէ որ ձեր սպասուհին ինձ յաղթեց, ինձ թքեցէք, մորթեցէք, մի լաւ անպատուեցէք ու վռնդեցէք, թէ

որ ես յաղթեցի նրան, տուէք ինձ. համաձայն էք»: Բէկը և իւր կառաւարիչը մի քիչ շփոթուեցին ու միմեանց երես նայեցին: Քաջ Ասմանը նրանց շատ նեղը կապեց. չէին սպասում որ մի խեղճ, թափառական աշուղ այդպէս բան կառաջարկի, դա չլինելու բան էր. մանաւանդ որ սպասուհին սպասուհի չէր, այլ խանումների գլխաւորն ու բախտ ու պարծանքը Ձէյջանը: Կառաւարիչը դարձեալ փսփսաց Բէկի ականջից: «Համաձայն ենք Բէկ, մի՛թէ այս խեղճ մարդը պիտի կարողանայ իւր հարցերով կապել Ձէյջանին, որ կրթուած ու ուսումն առած է ու ամեն բան գիտէ. եթէ յաղթեց էլ, չենք տայ, խօ մեր ձեռքից խլելու չէ»: Խոսքով-Բէկը գնաց աղջկայ մօտ և ասաց, որ մի բանաստեղծ ու երգիչ հովիւ է եկել, որ պիտի ածէ ու նուագէ նրա մօտ. թէ որ ուզում է թող հարցեր առաջարկէ»: Միայն աշխատիր չը յաղթուես, —որովհետեւ պայման ենք արել՝ կամ քեզ նրան տանք կամ անպատիւ անենք, վռնտենք, գնա կորչի:» Ասմանը սազը նորից կարգի բերեց ու ոգևորուած եկաւ Ձէյջանի մօտ, որը վարագոյրի յետև նստած էր պատրաստ: Սկսեցին նուագածութիւնը՝ տղան դրսից, աղջիկը ներսից մինչև, որ աղջիկը սկսեց երգել:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Աշուղ, արի՛ տուր պատասխան,
Ո՞վ է սիրոյ հեղինակը,
Ո՞վ եղաւ գոհ եղբայրութեան
Ու առաջին նահատակը:

Տ Ղ Ա Ն.

Գիրքը կատէ, սէր է Աստուած,
Նա է սիրոյ հեղինակը,
Աբէլ Վայէնից սպանուած,
է առաջին նահատակը:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Աշուղ, ինչն է լաւ, թանկագին,
Որ չի մեռնի բոլորովին,
Մուսաները ո՞ւր կը հանգչին,
Ո՞ւր տեղ է նրանց գրեակը:

Տ Ղ Ա Ն.

Բարի անունն է թանկագին,
Որ չի մեռնի բոլորովին,
Մուսաները, որ կը հանգչին,
Պարնաս սարն է այն գրեակը:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Աշուղ, արի՛ դու ինձ սօս,
Բացատրէ միտքս հիմա,
Մուսաներու ձեռքում ինչ կայ,
Ի՞նչ է նրանց աղաղակը:

Տ Ղ Ա Ն.

Հողին, ահա մօտիկ եկայ,
Բացատրեմ միտքս հիմա,
Մուսաներու ձեռքում գիրք կայ,
Սրգն է նրանց աղաղակը:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Ո՞ւր տեղ կը զնայ արդարը,
Ո՞րն է նրա ճանապարհը,
Քանի կրօնք կայ աշխարհը,
Ի՞նչ է նրանց նպատակը:

Տ Ղ Ա Ն.

Դրախտ կ'զնայ արդարը,
Երկինքն է իւր ճանապարհը,
Զորս մեծ կրօնք կայ աշխարհը,
Աստուած նրանց նպատակը:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Այն ինչ դաս էր որ առաջին,
Հպարտացաւ ընկաւ գետին,
Մարմնաւոր է, թէ անմարմին,
Ի՞նչ կերպ ունի հրեշտակը:

Տ Ղ Ա Ն.

Սաղայելն էր դաս առաջին,
Հպարտացաւ, ընկաւ գետին,
Ինձ հարցնես, չունի մարմին,
Օղեղէն է հրեշտակը:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

ԼԵՅՁԱՆԻՆ եմ խօսքս պըծայ,
Ի՞նչը կայ և դեռ կը մնայ,
Ի՞նչ բան է, որ միշտ կը դառնայ,
Զի մաշուիլ անիւի ակը:

Տ Ղ Ա Ն.

ՕՍՄԱՆԻՆ եմ, ասեմ ասա,
Երկիրը կայ և կը մնայ,
Այն աշխարհն է միշտ կը դառնայ,
Զի մաշուիլ անիւի ակը:

Մէկը միւսի երգին, թէ նուագածութեանը շատ հաւանեցին. կարծես զգում էին, որ իրենք օտարներ չեն, այլ շատ մօտ մարդիկ են. Ամբողջ երեք օր առաւօտից երեկոյ օրիորդ Ջէյջանն ինչ հարց որ տուեց, Ասմանն իսկոյն պատասխանեց. հերթը եկաւ նրան, տեսնենք, ի՞նչ է ասում:

Տ Ղ Ա Ն.

Այն ինչ բան է, երեք ոտքի վրայ է,
Հողի չունի, սակայն մնում է կանգուն,
Քառասուն թև ունի, բայց անզգայ է,
Մարդ է շինել, տեսարան է շատ սիրուն:

Այն ինչ բան է անխղճատանք անաստուած,
Լափում՝ կուլ է տալիս ամեն արարած,
Ի՞նչն է արիւնարբու և համատարած,
Ունի սարսափելի ահուկի անուն:

Այն ինչ բան է, կեանքն է բոլոր մարդկութեան,
Աշխարհը մթնում է միշտ առանց նրան,
Ի՞նչ տանիք է, չի հնանում յաւիտեան,
Վանզնած՝ ոչ պատ ունի և ոչ մէկ հատ սիւն:

Ի՞նչ իմաստուն սիրոյ ձևութից մոլորուած,
Բարև բռնեց կուռքի առաջ խոնարհուած,

Այն ինչ բարձր բան է ամպերուն հասած,
Գլուխը ձմեռ է, ոտքերը գարուն:

Ասմանը դիտմամբ այնպիսի հեշտ բաներ առաջարկեց, որ Ջէյջանը առաջին անգամից չը խուսափի ու հեշտութեամբ պատասխանի . բայց օրիորդը սրան էլ չը պատասխանեց, չը կարողացաւ, թէ շուզեցաւ, լռեց, ոչ մի ծպտուն չը հանեց: Այն ժամանակ Խոսրով-Բէկը և այնտեղ գտնուող մեծերը տղային խնդրեցին, որ ինքը պատասխանէ իւր տուած հարցերին ու բացատրէ ամեն ասածը: Ասմանը յօժարեց, սազը վերցրեց ու սկսեց մէկ մէկ բացատրել իւր հանելուկային երգը. բոլորը ուշադրութեամբ լսում էին:

Այն կամուրջն է, երեք ոտքի վրայ է,
Հողի չունի, սակայն մնում է կանգուն,
Քառասուն թև ունի, բայց անզգայ է,
Մարդ է շինել, տեսարան է շատ սիրուն:

Այն հրդեհն է անխղճատանք անաստուած,
Լափում, կլանում է ամեն արարած,
Մոլի է արիւնարբու և համատարած,
Ունի սարսափելի, ահուկի անուն:

Այն արևն է, կեանքն է բոլոր մարդկութեան,
Վը մթնէ աշխարհը միշտ առանց նրան,
Այն երկինքն է, չի հնանայ յաւիտեան,
Վանզնած, ոչ պատ ունի և ոչ մէկ հատ սիւն:

Սողմոնն է սիրոյ ձևութից մոլորուած,
Բարև բռնեց կուռքի առաջ մոլորուած,

Մասին սարն է գլուխն ամպերուն հասած,
Վերեր ձմեռ է, ներքեր գարուն:

Երգեցողութիւնը վերջացած համարեցին: Խոս-
րով-Բէկը իւր խօսքը մոռանալ ուզելով կամեցաւ որ
այդ աշուղին մի կերպ ճանապարհ ձգի: Չեռքը գըր-
պանը տարաւ մի քանի ոսկի հանեց ու դրեց Ամա-
նին բռուր. «ան քեզ պարզե, աշուղ, ապրիս, մեզ
ուրախացրիր. ուրիշ անգամ էլի կը հանդիպենք ու
աւելի կը վարձատրեմ քեզ. Ամանն ասաց. «Բէկ,
չնորհակալ եմ քո վարձատրութիւնից ու պարզեցից.
ես փող չեմ ուզում, դու կատարիր քո խօսքը. չէ
որ մենք պայման արինք, ու այդ պայմանի գորու-
թեամբ այն աղջիկը ինձ է պատկանում: Բէկը տես-
նելով, որ իսկ արդարութիւնը նրա կողմն է ու ինքը
ամօթահար եղաւ, բարկացաւ, գոռաց ու սկսեց հայ-
հոյանքներ թափել խեղճ տղի գլխին: «Ես կատակ
էի անում, քեզ վրայ ծաղրում, տխմար լակոտ, դուն
ո՞վ ես, որ մեր տանից աղջիկ տանիս, այս ըոպէին
վնայ, կորիր, եթէ չես ուզում, որ մի փորձանք գայ
գլխիդ.— որոտաց Խոսրով-Բէկի իշխանական ձայնը:
Ի՞նչ անէր խեղճ Ամանը, բարկութիւնից տրաքոււմ
էր. իրեն կարծում էին հովիւ, կամ թափառական
խեղճ աշուղ, իսկ եթէ յայտնէր իւր ով լինելը, գուցէ
աւելի վատ լինէր, չը գիտէր ինչ անէր: Բայց քա-
ջութիւն ունեցաւ Բէկին մի երկու խօսք ասելու:
«Խոսրով-Բէկ, ասաց նա—լաւ է լինել ազնիւ հովիւ,
քան անազնիւ իշխան. ես արդարութիւն եմ պահան-

ջում աղջիկը, որովհետեւ յաղթել եմ. իսկ դու անազ-
նիւ ես որ յետ ես վերցնում քո տուած խօսքդ. տղա-
մարդու համար ամօթ բան է իւր թքածը լիզելը: Բէկը
կատաղեց, սաստիկ բարձր գոռալուց ձայնը
կտրուեց, ձեռքը տարաւ դաշոյնին, բայց մարդիկ
բռնեցին ու չթողին արիւնհեղութիւն պատահի: «Բռ-
նեցէք այդ անիրաւ փուչ կենդանուն ասաց Բէկը,
ձեռք ու ոտքը կապեցէք, որ խելքը գլուխը գայ
ու հասկանայ թէ ում հետ է այդպէս խօսում, դա-
հիճ, կանչեց Բէկը. ես գնում եմ որսի ու մինչև իմ
վերադառնալը պէտք է լակոտին ոչնչացնէս» Խոս-
րով-Բէկը իւր մարդկանցով գնաց դիմացի անտառը
որսի. դահիճը եկաւ որ Ամանի ձեռք ու ոտքը կապի:
Նա խնդրեց դահիճից որ իրեն թոյլ տայ մի երգ աս-
ելու. նա համաձայնեց. Ամանը Ջէյջանի վարագոյ-
րին մօտենալով սազը զընգզընգացրեց ու սկսեց այս
երգը:

Տ Ղ Ա Ն.

Ո՛վ Ջէյջան, եկել եմ ես քեզ ման գալու,
Որոգայթն եմ ընկել, ազատ արա ինձ,
Հայրդ աշխատում է կեանքիս վերջ տալու,
Հասկացիր իմ դրութիւնս խղճա ինձ:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Սարից իջած բիրտ ու կոսկր փայլենի,
Ինձ առնենէն է նպատակդ խեղճ հովիւ,
Պատիւ ու ամօթանք դու չունիս իսկի,
Ինձ առնենէն է նպատակդ խեղճ հովիւ:

Տ Ղ Ա Ն.

Մահը եկաւ լարեց նետ ու աղեղը,
Ինչո՞ւ իզուր մեռնիմ, ի՞նչ է իմ մեղը,
Հիմա ինձ կապանեն կը գցեն նեղը,
Մէկ բոց վարագոյրդ մի բան ասա ինձ:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Կոպիտ հովիւ քու արածը մեծ բան է,
Քեզ նման անգէտին ո՞վ կը պաշտպանէ,
Մեռնելը քեզ նմանին արժան է,
Ինձ առնելն է նպատակդ խեղճ հովիւ:

Տ Ղ Ա Ն.

Ինձ նման անմեղին սառ գերեզմանը,
Դենել չի վայելում քու մեծ անուանը,
Դեռահաս եմ մի ցանկալ իմ մահուանը,
Արդար եմ, անմեղ եմ, հասիր, գլխա ինձ:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Տղա՛, ո՛ւրտեղից ես գալիս տարածամ,
Ունի՞ս դու հայրենիք կամ ազգ ու երամ,
Զէյջանն եմ Ասմանին տեսնել կը ցանկամ,
Ինձ առնելն է նպատակդ խեղճ հովիւ:

Տ Ղ Ա Ն.

Մօտը կանգնած չես ճանաչում Ասմանդ,
Թօսքով վէրք ես տալիս բացած բերանդ,
Արժէք չէ ունեցել սուտած նշանդ,
Յետ եմ տալիս, առ քեզ, էլ սէտք չի դայ ինձ:

Երգը պրծաւ թէ չէ Ասմանը աղջկանից իւր ստա-
ցած մատանին ծոցից հանելով նետեց ղէպի վարա-
գոյրի ներքը: Զէյջանը տեսաւ ու Ասմանի անու-
նը լսեց թէ չէ. իսկոյն դուրս թռաւ վարագոյրի
յետեից, գլուխը բաց, հերարձակ, կիսահագնուած
ու ընկաւ դահճի ոտները, որ խնայէ իւր սիրելուն:
Դահիճը այս անսպասելի ղէպքից զարմացած ու ըզ-
զացուած թողեց Ասմանի ձեռքը: Զէյջանը խօսքերն
ուղղելով ղէպի դահիճը երգեց այսպէս.

Աղաչում եմ, խնդրում եմ, մի անիլ վատ բան,
Թէ Աստուած կը սիրես, խղճա Ասմանին,
Մի դառնալ Գարբիէլ, անգուժ հոգեհան,
Թէ Աստուած կը սիրես, խղճա Ասմանին:

Անգուժ հայրս իւր փափազին չը հասնի,
Ինչ որ սրտով որոնում է, չը գտնի,
Ինձանից գատ որդու երես չը տեսնի,
Թէ Աստուած կը սիրես, խղճա Ասմանին:

Զէյջան, թանգ անունդ դարձրիր արճիճ,
Վաղեց աչքիդ արտասուքը դարձաւ լիճ,
Դորժը քեզ յայտնի է ո՞վ պարոն դահիճ,
Թէ Աստուած կը սիրես խղճա Ասմանին:

Երգը վերջացրեց, դահճին առատ ընծայ տալով
Ասմանին նրա ձեռքից ազատեց: Տղան ազատութեան
համար մեծ շնորհակալութիւն տուեց իւր սիրելի Զէյ-
ջանին ու ասաց. «Քանի որ քու անգուժ, ըռնակալ
հայրդ կայ, մենք մեր փափազին չը պիտի հասնինք,
ուրեմն լաւ է որ մի առժամանակ այստեղից հեռա-

նամ ուրիշ երկիր զնամ, թող մի միջոց անց կենայ,
նրա բարկութիւնը իջնի ու ինքը դուցէ խղճի գայ
ու ինձ փնտռի: Ասմանը մնաս բարով պիտի ասէր,
սալը վերցրեց տեսնենք ինչ է ասում—

Տ Ղ Ա Ն.

Անջատման օրերը հասան ով Զէյջան,
Գուրս կ'ենեմ քիչ օտար երկրներ ման գամ,
Դառնութիւնը տեսնեմ ես օտարութեան,
Ճաշակեմ պտուղը լեղի ու անհամ:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Երիտասարդ եթէ ինձ հետ սէր ունիս,
Գնա կտրիչ, Աստուած յաջողութիւն տայ,
Աւսեմամ յետ դառնաս, էլ ինձ չը տեսնիս,
Գնա կտրիճ, Աստուած յաջողութիւն տայ:

Տ Ղ Ա Ն.

Թողնում եմ իմ հայրենիքս թանկագին,
Թշնամիքս լեզուիս վրայ սանձ գրին,
Օտար ձեռք չը դիպչի վարդիս կոկոնին
Պայմանիդ հաստատ կաց, պահիր անթաւամ:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Եւր թշնամիները Աստուծոց գտնին,
Կուրանայ աչքերը, արիւնով լցունին,
Խնդրում եմ բոյսի պէս չորանան թուովին,
Գնա կտրիճ, Աստուած յաջողութիւն տայ:

Տ Ղ Ա Ն.

Սոխակը փափագէ վարդի բացուելուն,
Սիրահարը կարօտ քաղցը սիրելուն,

Ասմանը գնում է խեղճ կը մնաս դուն,

Աւանդս լաւ պահիր, յետ գամ ստանամ:

Ս Ղ Զ Ի Կ Ը.

Զէյջանն եմ, այս խօսքը սրտիցս կասեմ,
Ես ինձ սգուորեն կարգը կը գասեմ,
Մինչև մահս ճանապարհդ կը սպասեմ,
Գնա կտրիճ, Աստուած յաջողութիւն տայ:

Թէ Ասմանը, թէ Զէյջանը շատ դժուար կացու-
թեան մէջ էին. ուզում էին միմեանցից չը հեռանալ,
բայց վախենում էին թէ Խոսրով-Բէկը որ տեղ սը է
կը վերագառնայ ու հէնց իւր ձեռքովը կսպանի եր-
կուսին էլ: Վերջապէս Ասմանը քաջութիւն ունեցաւ
վերջին մնաս-բարովն ասելու. Օրիորդը տեսնելով որ
իւր թանկագին սիրելին այլ ևս չի կարող ուշանալ,
չտապով զնաց իւր դգրոցը բաց արեց, հանեց նրա
միջից մի ոսկի սանդղ ու տուեց Ասմանին: «Ահա այս
սանդղը քեզ յիշատակ, իմ անդին Ասման — ասաց նա...
քանի գլուխդ սանդղես ինձ յիշիր, թէ և վստահ եմ,
որ առանց մի բանի էլ ինձ մոռանալու չես: Այնպէս
գիտեցիր թէ ես եմ մագերդ ուղղում, գլուխդ շոյում:
Ասմանն էլ իւր մատից հանեց իւր մօր ընծայած ա-
ղամանդեայ մատանին տուեց Զէյջանին փոխադարձ
յիշատակի համար: Յետոյ մի անգամ էլ փաթաթուե-
ցան, մի կուշտ համբուրուեցին ու մնաս բարով ասե-
լով արտասուելով հեռացան միմեանցից: Ասմանը
Աստուած կանչեց ու հեկեկալով հեռացաւ Խոսրով-
Բէկի ամառանոցից դէպի իւր ձիու մօտ, որ այնտե-

դից ճանապարհ ընկնի հեռու աշխարհ: Խեղճ Ձէյջան,
 այդպիսի հրաշալի, այդպիսի հրեշտակ աղջիկ ինչո՞ւ
 պիտի տխրէիր ու արտասուէիր: Եւ իրաւ Ձէյջան մի
 ասիլ մի հիւրի-փերի մի յաւերժահարս ասա. աւելի
 լցուել, աւելի գեղեցկացել, աւելի հասել, բացուել,
 եղեմի մի անթռչնելի վարդ էր դառել, ինչ կը սա-
 գէր նրան նեղութիւն քաշելը: Էաւ համբերութիւն ու
 քաջութիւն ունես Աման, որ այդպիսի երկնային
 հրեշտակին, ոսկեփետուր աղունակին թողնում զնում
 ես: Չը պիտի մոռնաս Ձէյջանի վայելուչ ու բարեձև
 հագակը, գեղեցիկից գեղեցիկ պատկերը, ալ-կարմիր
 վարդ թշերը, բուստ պուռնկները, մանր ու սիրունիկ
 մարգարիտի պէս սաղափ ատամները, անարատ կա-
 թի նման աղբիւր բերանը, ֆարֆուրի ֆինճան կզա-
 կը, սպիտակ-լայն ճակատը, խելքի շտեմարան գլու-
 խը, մետաքսահիւս ոսկեթել մազերը, ճարտար լե-
 գուն: Այդպիսի մի չքնաղ ու անզուգական, աննման,
 անարատ կոյսը Ամանի փայ ու բաժինն է, կասեն
 ամենքը, սրովհետեւ նա էլ սրանից պակաս չէ, կար-
 ծես Աստուծոյ պարապ ժամանակն է եղել, նստել ու
 իւր ձեռքով նկարել է Ձէյջանին ու Ամանին:

Օրը մթնել էր: Ամանի գնալուց յետոյ Ձէյջանը
 եկել իւր վրանում մի օթոցի վրայ պարկել էր ու
 մտածում նրա մասին: Նա կարծում էր թէ երիտա-
 սարդը իրենից նեղացած հեռացաւ, սաստիկ վղջայ,
 որ ինքը երզի մէջ վիրաւորական խօսքեր ասեց նրան:
 «Ի՞նչ արի ես, ասում էր նա.—բաւական չէր որ
 հայրս նրան դահճի ձեռքը տուեց, ես էլ երգով ան-

պատիւ խօսքեր ասացի նրան. ինչո՞ւ է մեղաւոր այդ
 երիտասարդը, որ ինձ սիրում է»: Այս խօսքերի հետ
 դուս եկաւ վրանից ու ման գալով դունդունաց հե-
 տեալ երգը—

Գուն իմ ամառանոց իմ զբօսարան,
 Արդեօք հոգիս ինձնից գո՞ սրտով զնանց,
 Աւել-պակաս խօսքեր ասացի նրան,
 Արդեօք կեանքս ինձնից գո՞ սրտով զնանց:

Ո՛հ, ձեռքիցս թուաւ անգին բաղէն իմ,
 Չունիմ ինձ սրտակից, չունիմ մտերիմ,
 Քիչ է մնում ուշաթափուիմ վայր ընկնիմ,
 Արդեօք ջանս ինձնից գո՞ սրտով զնանց:

Գարնան մօտիկ ծաղիկներդ բացուում են,
 Քաղցր հոտից թռչունները հրճուում են,
 Աղբիւրներդ կրկնալով վազում են,
 Արդեօք սէրս ինձնից գո՞ սրտով զնանց:

Ձէյջանն եմ, հոգեակէս անջատուած կուլամ,
 Սզւորի պէս անմխիթար ման կուզամ,
 Խօսիք սարեր, ձորեր, մէկ բան իմանամ,
 Արդեօք այսս ինձնից գո՞ սրտով զնանց:

Խոսարով-Բէկը որսորդութիւնից դարձաւ ամառա-
 նոց: Լսեց որ առաւօտեան իւր պատժի կնիթարկած
 երիտասարդ աշուղը փախել է, կատաղեց, փրփրաց,
 կանչեց զահճին, որ իմանայ պատճառը, ասին որ
 նա էլ է փախել, չի երևում: Մարդիկ մէջ ընկան,
 հանգստացրին, մեղմացրին Բէկին, բայց նա մտքու-

մը վճուեց, որ Զէյջանին մարդու տայ ու ազատուի նրա տուած նեղութիւններից:

Աշնանային օրերը հասել էին: Հովն ընկել էր, դաշտ ու անտառ զովացրել: Ամառանոց դալողները հետզհետէ վերադառնում էին քաղաք: Դարձաւ նոյնպէս և Խոսրով-Բէկի ընտանիքը: Բէկը իւր ուրուումը կատարեց, տուն դառնալուն պէս իւր աղջիկը նշանեց մի հարուստ սպնուակահանի հետ: Փեսացուի անունը Ջալալ-Բէկ էր, մի մեծամիտ գոռոզ մարդ, իւր բէկութիւնով ու ոսկով հպարտացող ու փրոռոզ երիտասարդ: Խոսրով-Բէկը իւր փեսի հետ պայման արեց վեց ամսից յետոյ կատարել պսակադուրութիւնը, մինչև որ Զէյջանը տկարութիւնից կազդուրուի ու ինքն էլ հողայ օժիտի և այլ պէտքերի գոծը: Անբախտ Զէյջանը, որ իմացաւ իրան նշանել են արդէն Ջալալ-Բէկի հետ առանց իւր համաձայնութեան, քիչ մնաց դժուէր: Հանեց իւր վրայից գոյնզգոյն հանդերձները և ոտքից գլուխ սևեր հագաւ: Այլևս ժպիտ չէր դալիս նրա երեսին, ամեն օր լաց ու թաց, ամեն օր արտասուք: Սպասում էր թէ մի օր հասնի իւր բախտ ու պարծանք Ասմանը: Իսկ Ասմանն այդ ժամանակ ո՞վ գիտէ որ տեղ էր, ի՞նչ էր անում, յիշում էր Զէյջանին թէ մոռացել էր: Ընկել էր սար ու ձոր, դժուածի պէս ման էր գալիս, ահա հասաւ մի բարձր սարի, ուզում էր բարձրանալ միւս կողմն անցնելու, յանկարծ եր-

կինքը ամպեց, ոկոեց յորդառատ անձրև թափել, անձրևից յետոյ սառն քամի փչեց ու ձիւն տեղաց, տարաբախտ երիտասարդը մնաց մոլորուած այս դրութեան մէջ, ցուրտ ու բուքը նրա ճանապարհը կտրեցին. նա սաղը ձեռքը առաւ ու երզեց հետևեալ երզը:—

Տէր իմ Աստուած Քեզ յայտնի է ամեն բան,
Մահ մի տար, ապրելու ժամանակ տուր ինձ,
Ցուրտ ու բուքը ինձ արել են անկենդան,
Սուանդ, կենդանութիւն և կրակ տուր ինձ:

Ղրկէ գօրութիւնդ, ղրկէ, Տէր, ինձ մօտ,
Թող խաւարին յաջորդէ լոյս, առաւօտ,
Խղճուկ ծնողներուս չը մնամ կարօտ,
Մէկ բարի առաջնորդ, օրինակ տուր ինձ:

Թող մահուանս լուրը հայրենիք հասնի,
Անմահ Զէյջանս թող սևեր հագնի,
Ան քո տուած հոգին կրկին քեզ լինի,
Երկնային գաղափոր նպատակ տուր ինձ:

Ասմանն եմ խնդրում եմ ջերմեռանդ սրտով,
Աղերսում եմ, Տէր իմ, անչիօթ հոգով,
Մի անգամ էլ տեսնեմ աշխարհը աչքով,
Վերջի օրս է պայծառ արեգակ տուր ինձ:

Ինչ որ խնդրեց, այն էլ կատարուեց: Օրը բացուեց, ցուրտ ու բուքը դադարեց, մառախուղը պարզուեց: Ասմանը շարչարուում էր ճանապարհը գտնել ու առաջ գնալ, Մէկ էլ ահա նրա դիմացը ելաւ մի ձիաւոր, ձին ձիւնի պէս ճերմակ, ինքը սաթի պէս

սև շորերով մի խորհրդաւոր ծերունի: Երբ նա մօտեցաւ Ասմանին, նա զարմացաւ որ այդ պատկառելի մարդուն, ինքը ուր տեղ որ տեսել է. ո՞վ էր նա ուրեմն. հազիւ մտաբերեց որ իւր երագում երեցող ճգնաւորն է նա: Ո՞վ սուրբ հայր, Աստուած ուղարկեց քեզ այս ժամանակ ինձ ուղեցոյց լինելու: Սազը ձեռքը առաւ ու երգեց այս երգը.

Դ՛ն, ով սուրբ ճգնաւոր, դու բարով եկար,
Քեզ իմ օգնութեանս տէրը ուղարկեց,
Իմ նեղը մնալը դու ինչ իմացար
Քեզ իմ օգնութեանս Տէրը ուղարկեց:

Ո՞վ դու սուրբ ճգնաւոր, դու իմ բարերար,
Աբախ իդձը դու չթողիր անկատար,
Ինչու յոյս չունէի ապրելու համար,
Քեզ իմ օգնութեանս Տէրը ուղարկեց:

Նյս ամայի տեղում մենակ մնացել,
Սուգ ու չլան արել, չատ եմ ողբացել,
Ուժս սպառուէլ է ջանքս թուլացել,
Քեզ իմ օգնութեանս Տէրը ուղարկեց:

Ասմանն եմ, չը դիտեմ որ կողմից եկայ,
Ճանապարհս կորաւ, այս կողմը ընկայ,
Ինձ պաշտպան լինելդ ես նոր իմացայ,
Քեզ իմ օգնութեանս Տէրը ուղարկեց:

Երգից յետոյ ճգնաւորն ասաւ տղային. «Ա՛յ որդի, այս ձիւնին ու ցեխին, քամուն ու բուբին, ոտքով ինչպէս ես բարձրանալու այս սարը և հասնելու քո

տեղը: Բարձրացիր իմ գաւակը ես քեզ կը տանեմ: Ասմանը վեր կացաւ դողդողալով նստեց ձիւաւորի քամակը ու ձիու կատաղի փռտումից ու մռնչումից վախեցած աչքերը խփեց: Նա էլ չիմացաւ թէ ինչ եղաւ. հրեղէն ձիու պէս սլացաւ, ձին հողմի պէս ու սուրսուրալով հասաւ նշանակեալ տեղը: Երիտասարդը բացեց աչքերը և ինչ տեսնի—մի անազին վիթխարի քաղաք, եօթը բլուրներից կազմուած մի աշխարհ: Երեք կողմը ծով, մի կողմը ցամաք, բարձր, երկհարկանի հոյակապ տներ, լայն ու նեղ փողոցներ, գանաղան տեսակ նաւեր ու մակոյկներ արագ-արագ գնում գալիս են, որը բեռ է տանում որը մարդիկ: Տիրում էր ընդհանուր խառնաշփոթ ազմուկ: Նաւերու հաստ ու բարակ սոււոցները մի կողմից, մօլլաների բարձր մզկիթներից արձակած կոշական ձայները, միւս կողմից կեանք էին տալիս այդ բազմամարդ քաղաքին: Այդ քաղաքի անունն էր Մուզրուպ: Ճգնաւորը առաւ տղային տարաւ մի միծ մաքուր սրճարան որ գեղեցիկ կերպով կահաւորած էր արևելեան փափուկ բազմոցներով ու թանկագին գորգերով, շորս կոմը ու առաստաղը մեծ մեծ հայելիներ ու զոյնզոյն ապակիներ: Լուսամուտների գոգերում թանգ գնանոց զլզլակները, սիւներից քաշ արած տեսակ տեսակ ծխաքարչները, թարաքներում շարուած ֆարֆորի ֆինճանները, Ասմանի վրայ մի ուրախութիւն բերին, վաղուց է որ նա ցանկանում էր տեսնել մի այսպիսի սրճարան, նա գրքերումն էր միայն կարդացել նկարագրութիւնը: Նրանք նստեցին

մի մի սուրճ խմելու: Չորս հինգ կայտառ երիտա-
սարդ սպասաւորներ թռչունի պէս արագավազ կա-
տարում էին յաճախորդների պատուէրները: Զգնա-
ւորը իւր մօտ կանչեց սրճարանի տիրոջը՝ Ապուտ
աղային ու ասաց. «Ապուտ, ահա այս տղան քեզ եմ
յանձնում, իմ հոգեղաւակն է. քեզ մօտ աւանդ եմ
թողնում լաւ նայիր ու պահպանիր սրան: Վերադար-
ձիս կրկին կը պահանջեմ քեզանից, եթէ Ասմանին
մի վնաս պատահի, իմացիր որ դու ինձ պարտական
կը մնաս, ու իմ անէծքը անպատճառ քեզ կը փշա-
ցնի»: Յետոյ դառնալով երիտասարդին ասաց. «Աս-
ման երբէք մի վախենալ քանի ես ըն բարեկամն եմ.
հոգ մի անիր երբ որ պէտք ունենաս ես կը հասնեմ.
կաշխատեմ շուտ շուտ տեսնել քեզ: Դէ՛հ մնաք բա-
րով...» ասեց ճգնաւորն ու հեռացաւ: Յաճախորդնե-
րը սրճարանում լցուած էին տեսան Ասմանին եկան
մօտիկ ու սազը տեսնելով կարծեցին Աշուղ է, խնդ-
րեցին որ մի բան նուագի ու երգէ: Ասմանը «չէ»
չասաւ. առաւ սազը լարեց ու խօսքերն ուղղելով
Ապուտ աղային երգեց այսպէս. —

Հեռու քնկայ ազգականից երկրից,
Սկայ հասայ ձեր աշխարհը, սրճապան,
Վիրաւոր եմ սիրոյ նետից ու սրից,
Որոնում եմ վէրքիս ճարը, սրճապան:

Ես մի վարդ ունէի չքնաղ անձամբ,
Նրա սոխակն էի երգով, երգաբան,
Անդուժ բախար, հասցրուց այս դուրթեան,
Զարնեց գլխիս պարսաքարը, սրճապան:

Իրան ոտքը կը գայ, մարդ ինչ որ կանի,
Զրկանք ու բնութիւն ոչ որ չի տանի,
Բարիք գործողներուն հազար երանի,
Չարով կը կործանի չարը, սրճապան:

Ասմանն եմ, խօսքերս կրակ են, հուր են,
Սփոփիչ բառերը ինձ համար զուր են,
Իմ լարերուս հնչիւնները տխուր են,
Յաւ է երգում իմ քնարը սրճապան:

Յուրը լսողները շնորհակալ եղան, խօսեցին,
մխիթարեցին երգչին. Աբուտ աղան նոյնպէս շատ
ուրախ էր որ այդպիսի մի շնորհալի երիտասարդ
իւր մօտ է հկել: Այցելուները գնալով գնալով աւելի
չատանում էին այնպէս որ ուրիշ սրճարաններէից շա-
տերը գալիս էին Աբուտ աղայի մօտ լսելու նորեկ
աշուղին: Դրա համար էլ Ասմանի Մաղրուպ գալած
օրուանից քաղաքի աշուղները թշնամացել էին նրա
հետ, որ նրա գալով իրենց գործը վատացել է ու լսող
չը կայ: Աշուղների գլխաւորը, որի անունն էր Սա-
պահի իւր վեց աշակերտների հետ մի օր եկաւ Ապուտ
աղայի սրճարանը ու կանչելով իւր մօտ Ասմանին
ասաց. «Ո՞վ ես դու, ո՞րտեղից լուս ընկար, ինչպէս
ես վստահանում առանց ինձնից հրաման առնելու
այստեղ Մաղրապում երգում ու նուագում. մի՞թէ չը
գիտես որ մեր քաղաքում կարդ կայ, կանոն կայ,
պէտք է մեզ մօտ ծառայես, որոշ ժամանակ, յետոյ
աշակերտութիւնից վարպետութեան հասնես ու սկսես
աշրջութիւնը. կամ թէ չէ պէտք է մեզ հետ վէճի, բանա-
կուռի մէջ մտնես երգով ու նուագով պէտք է փորձուիս:

Ասորտ աղային շատ դժուար եկաւ աշուղի այդ նկատողութիւնները, ուզեցաւ նրանց հեռացնել, բայց Ասմանը չը թողեց ու դառնալով դէպի աշուղները ասաց. «Վարպետներ, դուք իզուր տեղն էք անհանգիստ լինում. ես կհանրումս ոչ ոքի վնաս չեմ տուել, ձեզ էլ իմ վնասը չի հասնել. մէկ որ աշըղութիւնը իմ արհեստս չէ, նրանով չեմ ապրում, մէկ էլ որ այդ իմ սազը որ ձեր աչքին փուշ է դարձել, դա իմ անբաժան ընկերն է. պանդխտութեան մէջ իմ միակ մխիթարանքն է սա. ես Իսթում եմ ու երգում եմ քեֆիս համար, բայց եթէ դուք ուզում էք որ ես աշակերտ լինեմ ձեզ, կամ ձեր հետ փորձուիմ, ես համաձայն եմ ձեր վերջին առաջարկն ընդունելու: Յրամայեցէք ահա ասպարեզը ինչ որ կամիր ասացէք. ես էլ գուցէ խօսք գիտեմ պատասխանելու: Ասմանը սազը վերցրեց նստաւ եօթը աշուղների մէջ ու սկսեցին երգեցողութիւնը. տեսնեք ինչ է ասում Սաղահին և Ասմանն ինչ է պատասխանում:

Ս Ա Պ Ա Հ Ի Ն.

Եօթը աւլուծներու զիմացը նստած,
 Սուզէ կոխ անել մի դաշտային մուկ,
 Միամիտ թռչուն է արծուից հալածուած,
 Որոգայթ է ընկել որպէս ճնճըղուկ:

Ա Ս Մ Ա Ն Ը.

Եօթը վախկոտ մկներ, արջ կասուից փախած,
 Ընկել է սրտերու մէջը վզվզուկ,

Արտաքուստ անախաւ կեղծ աւլուծ դարձած,
 Իրանց սև օրերը լալիս են ծածուկ:

Ս Ա Պ Ա Հ Ի Ն.

Ոչ վարպետ է տեսել, ոչ ունի անուն,
 Մէկ ժանդոտած բեկու առանց կոթ հերուն,
 Խառնում է տղամարդկանց գործերուն,
 Ծծից նոր կտրուած մի տխմար մանուկ:

Ա Ս Մ Ա Ն Ը.

Եօթը իրար նման չորացած դդում,
 Հաւաքել գլխին տալիս է ուտում,
 Ինքը իրան տղամարդ է համարում,
 Խելքից պատուհասուած մի անդէտ ծերուկ:

Ս Ա Պ Ա Հ Ի Ն.

Մենք նրա պէս չատի բերանն ենք փակել,
 Հատի սազը խել, շատին արձակել,
 Ուզում է աշուղի անուն հռչակել,
 Մի վայրենի, սարից իջած խեղճ լամուկ:

Ա Ս Մ Ա Ն Ը.

Մէկ մեծամիտ տգէտ անգութ բռնակալ,
 Արհեստին անտեղեակ, յիմար կասարեալ,
 Ուզում է մեղրահամ շամամ ձևանալ,
 Մէկ անցած ու լիկամ հոտած ձմերուկ:

Ս Ա Պ Ա Հ Ի Ն.

Խոսքերս այրում են վառ կրակի պէս,
 Կտրուկ են, ազդու են սուր դանակի պէս,

Համբաւս փայլում է արեգակի նէս,
Աշուղ Սապահին եմ, անուանի յատուկ:

Ա Ս Մ Ա Ն Ը.

Ես Ասմանն եմ, նուիրական պտուղ եմ,
Դաւթի պէս երգիչ եմ, ոչ թէ Սաւուղ եմ,
Հոգեակէս հեռացած սիրոյ աշուղ եմ,
Ինձ չի կարող դապել ամենայն բազուկ:

Այժմ հերթը հկաւ Ասմանին, բայց նա այս թե-
թե սանդրանջ դիւանին ասաց նրանց փորձելու հա-
մար:

Իմ անձիս տէր, անձնանուէր, ունի սուրբ սէր հոգեակս,
Անձնանուէր, ունի սուրբ սէր հոգեակս, ազաւնեակս,
Ունի սուրբ սէր հոգեակս, ազաւնեակս իմ տատրակս,
Հոգեակս, ազաւնեակս, իմ տատրակս, անդին ակս:

Իմ կաքաւը, լաւից լաւը, անիրաւը տարել է,
Լաւից լաւը, անիրաւը տարել է, խանդարել է,
Անիրաւը տարել է, խանդարել է, խաւարել է,
Տարել է, խանդարել է, խաւարել է արեգակս:

Դուները փակ, մի մութ սենեակ, նստած մենակ սիրական,
Մի մութ սենեակ, նստած մենակ, սիրական անօգնական,
Նստած մենակ, սիրական անօգնական, իմ պատուական,
Սիրական անօգնական, իմ պատուական, հրեշտակ:

Աշուղները Ասմանի առած երգից ոչինչ չը հաս-
կացան ու չը կարողացան նրա նման մի բան ասել.
լուսեցին, մնացին, տեսան որ այս նորեկ երիտա-

սարգը իրանց ասածը չէ, իրանց ատամները սրա
վրայ չի բանում, սագերը վեր առան ու անխօս քա-
շուեցին այգեգից: Այդ օրուանից նրանք հնարներ
էին մտածում թէ ինչպէս անեն որ Ասմանն այլտե-
ղից անպատճառ հեռանայ:

Մայրուպում, այդ բազմամարդ շատ չար ու
բարի տեսած պառաւ մայրաքաղաքում մի յետ ըն-
կած փողոց կար, արգարութեան աչքից հեռու, խախկ
ու խայտառակութիւնների կենդրոն: Ինչպէս որ
տների ներքնայարկերում արն չի դիպչի, այնպէս էլ
այդ մոռացուած թաղից օրէնքի և արգարութեան
աչքը հեռու էր: Այդ թաղում բնակուում էր մի կա-
խարդ վնուկ, մի ջաղու պառաւ. այդ խաբեքայ կնոջ
բնակարանը արաքուստ խիստ տգեղ էր երևում,
բայց ներքուստ բաւական զեղեցիկ կերպով գարգա-
րուած էր թանկագին կահ-կարասիներով: Յերեկը
այդ տեղ խաւար էր, իսկ զիշերները ցերեկ էր դառ-
նում այդ դժոխքի պէս տունը: Քաղաքում ինչքան
որ ստոր արարածներ կային, գալիս էին այդ տունը
պառաւից խորհուրդներ ստանում ու այնպէս գոր-
ծում: Չատ մարդու տուն էր քանդել, շատերին ան-
բախտացրել էր այդ շարադործ պառաւը ու օրէնքի
ձեւքից միշտ դուրս սողացել իրեն արդար ցոյց տա-
լով: Հինց վերոյիշեալ եօթն աշուղները Ապուտ ա-
պայի սրճարանից դուրս գալով որոշեցին զիմել այդ

պառաւի օգնութեան Ասմանի գլխին մի խաղ խաղալու: Սապահին իւր ընկերներով մի գիշեր վեր կացան ղնացին այդ կախարդի մօտ ու ասին: «Քեզ մի խընգիր ունենը մայրիկ, եկել ենք որ դու ճար անես: Ապուտ աղայի սրճարանում մի աշուղ է եկել, որ ասում են թէ Երզնկայի Խոսրով-Յէկի նախկին կառավարչի որդին է, անունը Ասման, պէտք է այնպէս անես, որ նա այստեղից անյայտանայ, ինչպէս որ այստեղ է եկել մեր ապրուստը կտրուել է:» Այս ասելով Սապահին պառաւի բուռը դրեց հազար դահեկան: Պառաւ ջատուն «գլխիս վրայ» ասելով խօսք տուեց նրանց, որ կը կատարի նրանց հրամանը: Ահա մի օր նա երեկոյին գնում է Ասմանի մօտ հրաւիրում է նրան իւր տունը, ասելով թէ ես քո մօրաքոյրն եմ «գեռ դու շէիր ծնուել որ ես այստեղ եկայ, դրա համար իմ մասին ոչինչ չը գիտես» Ասմանը հաւատում է թէ ուղիղ է այդ կնոջ խօսքերը ու նրա հետ գնում են նրա տունը: Աբուտ աղան սրճարանից բացակայ էր այդ ժամին, դրա համար պառաւին յաջողուեց խաբել Ասմանին: Մտան ներս, տան յետևի մասում մի ծառախիտ այգի կար, որ պառաւը անունը դրել էր հովարար այգի: Այդու վերևում երևում էր աւերակ շէնքերու մնացորդներ ու դարանաձև բացուածքներ: Մի քարայր կար այնտեղ որը ճիշտ որ դեերու բնակարան էր, այնքան սարսափելի ու խաւար էր: Մի ասիլ, հէնց այդ քարայրը մի գաղտնի դարան է եղել, որտեղ շատ անմեղ մարդկանց է գործել անգութ ու անխիղճ պառաւը: Խեղճ Ասման, բեզ

էլ էր վիճակուած ընկնել այդ դարչելի պառաւի լարած որոգայթի մէջ: Երբ նա քարել ուզեց քարայրի առաջը երևացող ծաղիկները, յանկարծ ոտքը սայթաքուեց ու ընկաւ ներս: Սկզբում նա սարսափեց ու շուարեց, կարծում էր թէ երագումն է. բայց յետոյ խելքը զուխը հաւաքեց ու տեսաւ որ ինքը մի տարտարոսի մէջ է գտնուում և այլ ևս հնար չը կայ աղատուելու: Ինքը իւր խաբուած լինելը հասկացաւ, բայց ուշ էր արդէն. նա ուզեց մի քիչ առաջ գնալ, մէկ էլ մթութեան մէջ նրա աչքին երևացին մռայլ ու մեռելային դէմքեր: Ասմանը վախից ու սարսափից չը գիտէր ինչ անէր. մէկ էլ նրանցից մինը առաջ եկաւ ու ասաւ. «Ո՞վ ես դու խեղճ, անբախտ մարդ, դուն էլ մեր թշուառ վիճակին արժանացար»: Ասմանը պատասխանեց. «Այն ես էլ, բայց դուք ո՞վ էք եղբայրներ և այստեղ ինչ էք շինում»: «Ի՞նչ պիտի շինենք պատասխանեցին նրանք, այստեղ մեզ շատ չնչին կերակուր տալով մթութեան ու խոնավութեան մէջ մաշում ու մաղում են. մինչև որ մահը չար դեի պէս օրական մէկ մէկ մեզ կը վերջացնի: Ասմանը սաստիկ վախեցած ու յուսահատուած յոյսը միայն Աստուծոյ վրայ գնելով երգեց հետեւեալ երգը:

Յովսէփի պէս տարտարասի մէջ ընկայ,
 Հանիր դու ինձ լոյս աշխարհը, Տէր Աստուած,
 Հողեակն ինձանից կարօտ կը մնայ,
 Հանիր դու ինձ լոյս աշխարհը, Տէր Աստուած:

Ես մը կախարդ կնոջ դարանը ընկայ,
 Մահի սև զգեստը, բաճկոնը հագայ,

Խարուհիով դեկերու տան մէջը մտայ,
Հանիր դու ինձ լոյս աշխարհը, Տէր Աստուած.

Փափագեցի կարմիր վարդին, խնձորին,
Ուկի կակաչ, արծաթ հասկէ կտորին,
Ինձ բաժին մի անիր, մահի որ'լորին,
Հանիր դու ինձ լոյս աշխարհը, Տէր Աստուած:

Երգը վերջացնելուց յետոյ, աղօթքն սկսեց, որ
Աստուած այդ փորձանքից ազատէ իրեն էլ, իւր
բախտակից թշուառ ընկերներին էլ: Աստուած խըղ-
ճաց այդ մարդկանց ու գիշերը Ամանին երազում
ճգնաւորը երեաց ու ասաւ. «Մի վախենաք, դուք
բոլորդ էլ վաղը ազատ կը լինէք, միայն այն պայ-
մանով, որ ամեն մէկդ էլ իսկոյն գնաք ձեր հայրե-
նիքները: Առաւօտը մեր բանտարկեալները որ գար-
թեցին, տեսան որ պառաւը ընկած է իրենց մօտ
յանկարծամահ եղած, իսկ զրսի դուռը բաց է թող-
նուած, մի մի անգամ անէծք կարգացին պառաւին
ու դուրս եկան լոյս աշխարհ: Ամանը իսկոյն պա-
տահեց ճգնաւորին, որի հետ միասին մտան Արուտ
աղայի սրճարանը: Ճգնաւորը շատ բարկացաւ, սպառ-
նաց սրճարանատիրոջ վրայ, որ Ամանին չի պահել
ու պաշտպանել, ուզեցաւ անիծել, Ամանը խնդրեց
որ ներէ նրան: Դուրս եկան այդ տեղից, եկան գաշ-
տը: Ճգնաւորը իւր ձին բերել տուեց ու Ամանին
գաւակը առնելով քշեց դէպի Երզնկայ: Մինչև Աս-
մանը դես ու դէն կը նայէր ու գործի մասին կը
մտածէր ճգնաւորի սրնթաց ձին արագաւազ ու ա-

րագաթուիչ թռչուի պէս հասաւ Երզնկա: Տղան դառ-
նալով դէպի ճգնաւորը ասաւ. «հայր իմ, իմ թշնա-
միս այդտեղ է չը լինի թէ ինձ մի վնաս հասցնէ:
Ճգնաւորն ասաց, որ այդպէս է դու այդտեղ սպասիր
ես կը գնամ կը տեսնեմ սով կայ, ինչ կայ, ինչ է ա-
նում Զէյջանը, նա մօտեցաւ այն ժամանակ երբ օրի-
որդը այգում ծաղիկներ էր քաղում փունջ պատրաս-
տելու համար. երբ նկատեց այգում մարդ մտնելը
խօսքերն ուղղեց նրան ու երգեց.--

Ա. Ղ. Զ. Ի. Կ. Ը.

Մի մտնիլ ճգնաւոր հայրիկ,
Որոնածդ չկայ այգում,
Պատրաստել եմ փունջ գեղեցիկ,
Մէջը կայ կինամոն քրքում:

Ճ. Գ. Ն. Ա. Ի. Ո. Բ. Ը.

Մի բարկանալ սիրուն գաւակ,
Նա եկել եմ քեզ տեսութեան,
Զեմ քաղիլ վարդ ու մանուշակ,
Զեմ լինի գուհիկի նման...

Ա. Ղ. Զ. Ի. Կ. Ը.

Սուրբ ճգնաւոր, արի մօտիկ,
Մտիր այգին քաղիր ծաղիկ,
Ղրկիր հոգեակա իմ անուշիկ,
Խօսքս պահիր քո ականջում:

Ճ. Գ. Ն. Ա. Ի. Ո. Բ. Ը.

Արդէն առել ես փափագդ,
Հուտ կը լինի քու պնակդ,

Ձեռն ճանաչումք ըստ հողեակիդ,
Մի սոսկ հիւր եմ այսօր այս տան:

Ա Ղ Զ Ի Կ Ը.

Նա ինձ մերժեց բացէ ի բաց,
Թողեց, օտար կրկիր դնաց,
Զէջանը խեղճ, մենակ մնաց,
Անմխիթար արտուր տրտում:

Ճ Գ Ն Ա Ի Ո Ր Ը.

Ճգնող եմ խօսեմ համառօտ,
Տիրոջ անանց փառքին կարօտ,
Նա դնում եմ հողեակիդ մօտ,
Յիշատակ տուր տանեմ նրան:

Զէջանը մի գեղեցիկ ծաղկի փունջ տուեց ճգնա-
ւորին որը տանելով տուեց Ասմանին և պատմեց որ
աղջիկը տուած է Զալալ-Բէկին, երեսուն օր է հար-
սանիք է. աւարտելուն կայ դեռ էլի տասն օր, տասն
օրից յետոյ Զէջանը յանձնում են Զալալ-Բէկին. Աս-
մանը մօլոր ու շուար չը գիտէր ինչ ելք գտնէր այդ
բանին, ինչ կերպ յայտնուէր հարսանիքի մէջ. ինչ-
պէս տեսնէր Զէջանին, մտածմունքների մէջ էր, մէկ
էլ մօտը եկաւ մի աշուղ, Արպապի անունով: Նա լսել
էր որ քաղաք է եկել մի երիտասարդ աշուղ, եկել
էր նրան տեսնելու. «Արի քեզ հետ գնանք մի սիրոյ
նուագածութիւն անենք, մի մի երգ ասենք, այդ է
մեր աշուղական սովորութիւնը, որ նոր աշուղների
հետ փորձում ենք: Ասմանը թէ և սիրտ ու ժամանակ
չունէր երգ ու նուագի, բայց թասիքին կեր շարաւ

որ յետ մնայ մի այդպիսի առաջարկութիւնից, սազը
վերցրեց, աշուղ Արպապու հետ մտան մի սրճարան
ու նստեցին ածելու. Արպապին սկսեց հետևեալը:—

Այստեղ մեզ լսում են զխոնականները,
Խօսիլ որդիս, խելօք մարդկանց տեղ է սա,
Շնորհք, սէր ցոյց տալն է մեր նպատակը,
Խօսիլ որդիս, խելօք մարդկանց տեղ է սա:

Ա Ս Մ Ա Ն Ը.

Փորձուելն է մեր փափազը այս աւուր,
Նա էլ զխոնակ, խելօք մարդկանց տեղ է սա,
Նիթէ շնորհք ունես, շնորհքդ ցոյց տուր,
Նա էլ զխոնակ խելօք մարդկանց տեղ է սա:

Ա Ր Պ Ա Պ Ի Ն.

Վանայ, կարմիր, թուղթ ու գրիչներ բերեն,
Խօսածներս զխոնակները թող գրեն,
Մեր պահուստը ընծանելով վարդարեն,
Խօսիլ որդիս, խելօք մարդկանց տեղ է սա:

Ա Ս Մ Ա Ն Ը.

Նա ունիմ մի գրախտ, հոտաւէտ պարտէզ,
Նրա սիրոյ գոհն եմ, որպէս ողջակէզ,
Ով ոյժ չունի, թող չը մտնի ասպարէզ,
Նա էլ զխոնակ խելօք մարդկանց տեղ է սա:

Ա Ր Պ Ա Պ Ի Ն.

Իմաստունի խօսքն է յակինթ կարկեհան,
Ով որ ընդունում է, կրանի նրան,
Արպապու խրատը լսիլ հոգի ջան,
Խօսիլ որդիս, խելօք մարդկանց տեղ է սա:

Ա Ս Մ Ա Ն Բ .

Ես Ասմանն եմ, վառուած թիթեռի նման,
Խօսքեր խօսենք, մեղանից բան իմանան,
Հասկացողները թող վիայուծիւն տան,
Ես էլ գիտեմ խելօք մարդկանց տեղ է սա:

Բանից դուրս է գալիս որ Արպապլին Խոսրով-
Բէկի աշուղն է եղել, երբ տեսաւ որ նոր աշուղը
խելքը գլխին երիտասարդ է, գնաց Բէկին ասեց, թէ
մի նոր աշուղ է եկել շնորհալի երիտասարդ, Խոսրով-
Բէկն իսկոյն մարդ ուղարկեց որ հրաւիրեն իրենց
տուն հարսանիքին ներկայ լինելու և ածելու: Կրա-
կուած Ասմանը իսկոյն եկաւ: Աննման Զէյջանը գաղտ-
նի կերպով նայեց ու ճանաչեց իւր հոգու հատորին
և անհամբեր սպասում էր որ նա երգէ և նուազէ,
Ասմանը նստեց Խոսրով-Բէկի դիմաց ու սկսեց երգել,
իսկ Զէյջանը իւր ընկերուհիների ու սպասուհիների
հետ վարագոյրի յետևից լսում էր երգեցողութիւնը:

Ա Ս Մ Ա Ն Բ .

Ի՞նչպէս ախ չը քաշեմ տեսնելու համար,
Աչքերուս մէկ գեղանկար երևաց,
Սև փափուկ մազերը, հիւսուած շար ի շար,
Հոտով շահասպրամ նստար երևաց:

Ալ սիրուն թշերը վարդի պէս կարմիր,
Վառվում թիթեռի պէս դառնում եմ մոխիր,
Սենատու աչքերուց վերև երկնածիր,
Երկու աղեղնակերպ կամար երևաց:

Ես մնացի իմ պայմանիս հատատուն,
Բարկանալով խէթ մի նայիլ գէպ ինձ դուն,
Երբ որ տեսայ կերպարանքդ ով սիրուն,
Ինձ փայլուն շողակ ու բանքար երևաց:

Ես Մաճնունն եմ Լէյլու սիրուն սիրահար,
Վէջքեր ունիմ սրտում եմ չը կայ ճար,
Երկու սիրող սրտեր առնելու իրար,
Այս գործը չը կամին դժուար երևաց:

Խոսրով-Բէկը շատ հաւանեց նոր աշուղի երգ ու
նուագածութեանը, բայց չը գիտէր թէ նա իւր նախ-
կին կառավարիչ Ղահրըմանի որդի Ասմանն է: Զէյ-
ջան խանումն էլ մի ծրար պատրաստեց ուղարկեց
Ասմանին: Ասմանի ձեռքերը ուրախութիւնից թուլա-
ցան, իսկոյն առանձնացաւ, բաց արեց ծրարը ու
կարդաց հետեւեալ նամակը — «Անդին Ասման, իմ աչքի
լոյս, դու բարով հալար բարի ես եկել, լաւ իմացած
եղիր, որ հարսանիքը անհա երեսուն և չորս օր է շա-
րունակում է, մնացել է վեց օր, վերջին խօսքս այս
է. էրզրում նստող կուսակալ փաշան շատ բարի ու
արդարադատ մարդ է ասում են — արագընթաց սուր-
հանդակի ձի վարձիր, օր առաջ հասիր այն տեղ, մի
լաւ խնդիր տուր, որ նա միջամտէ հօրս մեր գործի
համար, այն է կամ յաջող կը վերագառնաս, կամ ե-
թէ ոչ կը դաս ինձ մեռած կը գտնես. սրովհետև ես
չեմ ուզում Զալալ-Բէկին յանձնուել: Բացի այս բա-
նից ուրիշ միջոց չը կայ, որովհետև հայրս միայն
էրզրումի փաշայից է վախենում ու նրա ոչ մի խօս-
քը չի վերագարձնում, դէհ, շուտ արա, սպասում եմ.

ցտեսութիւն, համբոյրներ...» Ասմանը նամակը ծա-
լեց դրեց գրպանը ու դուրս եկաւ: Նա քայլերն ուղ-
ղեց դէպի իրենց տուն. վաղուց է հօր ու մօր երես-
ները չէր տեսել: «Ինչամ, գնամ մի ձեռքերը համբու-
րեմ որդիական պարտքս կատարեմ. ո՞վ գիտէ օտա-
րութիւն է, գնալ չը գալ կը լինի, գալ ու փնտռածը
չը գտնել կը լինի: Այսպէս մտածելով ուղղակի գնաց
տուն: Ներս մտաւ, տեսաւ որ ծնողները այդքան
ժամանակում բաւական փոխուել են համարեա ծե-
րացել. «Բարև ձեզ» ասաց Ասմանը. նրանք մի ըոպէ
շուարած նայեցին նորեկին ու յանկարծ վրայ վազե-
ցին ու փաթաթուեցին իրենց հարազատ որդուն:
«Ասման ջան, իմ աչքիս լոյս, դու բարով հազար բա-
րի եկար, սրտեզ էիր այսքան ժամանակ—հարցնում
էր մայրը:» «Փանկագին որդեակ իմ Ասման, դու իմ
օր ու արև ասում էր հայրը. դու ո՞ր էիր այսքան
ժամանակ, գոնէ նամակներդ շուտ շուտ ուղարկէիր:
Երկար ժամանակ հայրը մայրը իրենց սնդրանիկ ու
մինուճար որդուն ձեռքէ ձեռք էին տալիս. մէկը
փաթաթում էր ու համբոյրներով ու արտասուքով
Ասմանի երեսը թռչում, տալիս էր միւսին, յետոյ էլ
նա էր առնում գրկի մէջ սեղմում: Վերջապէս հան-
գատացան, սրտերը հովացաւ ու նստեցին միմեանց
պատմելու իրենց գլխի անցածը: «Փառք քեզ ամե-
նակարող Աստուած որ կատարեցիր իմ խնդիրը, էլի
իմ որդուն իմ ձեռը հասցրիր. ասում էր հայրը—չատ
ուրախ եմ որ արժանի եղանք այս օրուան»: «Մատաղ
լինիմ քո անուանդ ու արեւիդ իմ անգին Ասման ա-

սում էր մայրը. ինչո՞ւ այսպէս ուշացար, քո հարս-
նացու Ձէյջանը նշանուել է ուրիշի հետ ու հիմա
հարսանիքն է. մի քանի օրից յետոյ նրան տէր կը
դառնայ Ջալալ-Բէկը»: Ասմանը միամտացնում էր որ
աղջկայ հոգին իւր հետ է և դեռ յոյսը կտրելու չէ:
Այսքան նեղութիւնը քաշել ենք, մի նեղութիւն էլ
այն է լինելու, որ այժմ և եթ, իսկոյն գնալու եմ
էրզրում այնտեղի կուսակալի միջնորդութիւնը խընդ-
րելու և յոյս ունիմ որ պիտի յաջողուի ինձ վաղ թէ
ուշ Ձէյջանի ընկերը լինելու. իւր սիրտը բաց արաւ
երգով սաղը վերցրեց ու սկսեց այսպէս:

Հոգիս հայրիկ, նորից ցաւի մէջ ընկայ,
Արդարագատ սաշտպանի մօտ գնում եմ,
Վենակցիս խլում են ձեռքիս ճար չը կայ,
Յաւիս համար դարմանի մօտ գնում եմ:

Ո՞չ իմ հայրիկ, թշնամիքս չիմացած,
Իմանալով վատ միջոցի չը դիմած,
Հոգուս կէսը ուրիշները գեռ չառած,
Հոգու բժիշկ Լոխմանի մօտ գնում եմ:

Գէպերը չեն թողնում, փափագիս հասնեմ,
Իմ անեմտն վարդս բազմ ու հրճուեմ,
Այլոց մի տար կենակիցս քեզ ակնեմ,
Մէկ վեհ հօր, իշխանի մօտ գնում եմ:

Ասմանն եմ, իմ բանս շատ դժուար բան է,
Տէր իմ Աստուած նեղութիւնից ինձ հանէ,
Սողոմոնի նման դատս դատ անէ,
Ահեղ տրդար տտեանի մօտ գնում եմ:

Երգը վերջացրեց ու էլ ժամանակ չը կորցրեց
 «մնաք բարով ասեց ծնողներին ու ընկաւ ճանապարհ
 դէպի Էրզրում: Հասնելով այդ քաղաքը մի խնդիր
 պատրաստեց կուսակալ փաշայի անունով, սրտաշարժ
 նկարագրեց իւր ամեն նեղութիւնը և գլխից անցա-
 ծը: Գիշերը մի կերպ անցկացնելով հետեւեալ օրը
 Աստուած կանչեց ու խնդիրը վեր առնելով քայլերն
 ուղղեց դէպի կուսակալի ապարանքը: Նրան ներկա-
 յացրին փաշային. Ասմանը ներս մտնելուն պէս չո-
 գեց ու խնդիրը յանձնեց նրան: Փաշան հրամայեց
 վեր կենալ սպասել մինչև որ ինքը խնդիրքը կարգայ:
 Երիտասարդը վեր կացաւ ու սազը թնի տակ դնե-
 լով կանչեց: Փաշան խնդիրքը կարգալիս շուտ շուտ
 նայում էր Ասմանի երեսին: Երբ որ վերջացրեց ա-
 սաց. «Խեղճ տղա, այդ որքան շարշարանք ես քաշել
 մի աղջկայ համար, երևի շատ ես սիրում: Այդ ինչ
 է, սնդ ունիս. երգել էլ դիտես, հապա մի բան եր-
 գիր տեսնենք: Ասմանը ոյժերը հաւաքեց ու տխուր
 ձայնով երգեց հետեւեալ խնդրողական երգը:

Ժողովրդի տէր ու պաշտպան առաջնորդ,
 Առ խնդիրս, ամեն մի բան քու ձեռքդ է,
 Երկրի տէր, թագաւորի փոխանորդ,
 Բոլոր գործոց, հրամանը քու ձեռքդ է:

Տէր իմ, իրաւունքիս դու եղիր պաշտպան,
 Առ կարդա, խնդիրս տուր մէկ հրաման,
 Աստուծոյ կամբովը եղել ես իշխան,
 Մարդկանց դատը, դատաստանը քու ձեռքդ է:

Գործդ արդար բանէ իշխանավայել,
 Մեծ յոյսով հաւատով, քեզ մօտ եմ եկել,
 Սաղաչեմ, խնդիրս վաղուան մի թողնել,
 Տէրը դու ես, դատաստանը քու ձեռքդ է:

Ես Ասմանն եմ, ուրիշ բարեկամ չունիմ,
 Քեզ եմ դիմում, դու ես տէր, ինձ մտերիմ,
 Բարձր պատուիդ համար, մեծափառ տէր իմ,
 Մէկ ճար արա մեծ դիւանը քու ձեռքդ է:

Այլիս Ասման, ապրիս, լաւ ես երգում, ես հա-
 ւատացի որ դու շատ ես սիրում Խոսրով-Բէկի աղ-
 ջկան, բայց այդ ինչ անգութ մարդ է եղել Խոսրով-
 բէկը, ես նրա մասին միշտ գովեստներ էի լսել: Նա
 ինչու է դէմ այդ գործին, քանի որ գլխաւորը, աղ-
 ջկայ կամքն է, որ քու կողմդ է: Փաշան կանչեց իւր
 գլխաւոր գորականներից մէկին, բաւական ձիաւոր
 զօրքեր տալով Խոսրով-Բէկի անունով մի պաշտօնա-
 կան հրամանագիր գրեց ու հրամայեց որ գնա շտա-
 պով Երզնկա, աշխատի կամբով առնի նրա աղջկան
 ու յանձնի Ասմանին, եթէ ընդդիմացաւ, այն ժամա-
 նակ ոյժ գործ դնէ ու սաստէ այն անդամին: Փա-
 շայի հրամանը կատարուեց: Զօրապետը զօրքերի և
 Ասմանի հետ միասին նոյն օրը ճանապարհ ընկաւ
 Երզնկա: Իսկոյն իմաց տուին Խոսրով-Բէկին թէ փա-
 շայի գլխաւոր զօրապետը մի քանի հարիւր քաջ զին-
 ւորներով գալիս է Բէկի մօտ: Հարսանիքի վերջերն
 էր քառասուն օրը լրանալու վրայ էր. ամենքը ու-
 բախ տրամադրութեամբ դուրս եկան փաշայի մարդ-

կանց պիմաւորելու խոսքով-Բէկը իւր ապարանքը ընդունեց զօրապետին իւր թիկնապահներով: Զօրապետն ասեց, որ փաշայից մի շատ շտապ հրամանագիր ունի Բէկի անունով ու ուզում է որ հրապարակով կարդա: Մեծ դահլիճում հաւարուեցին բազմաթիւ պատուաւոր հիւրեր. խոսքով-Բէկն ու Ջալալ-Բէկը բազմեցին իւրեանց բազկաթոռների վրայ, իսկ Ասմանը աննկատելի, ճանապարհորդական գծուծ շորերով խառնուած էր փաշայի մարդկանց մէջ: Երբ զօրապետը առաջ եկաւ, ժողովուրդը կանգնեց ոտքի ու նա ձեռքին բռնած փաշայի հրամանագիրը, ժողովրդի մէջ տեղում կանգնեց ու թուղթը բաց անելով նախ համբուրեց յետոյ զրեց գլխի վրայ ու վար բերելով կարգաց հետեւալը:

Պայծառափայլ իշխան Երզնկայի
Պատուաւոր գաւառապետ խոսքով-Բէկին
էրզրումի ամենափայլ և լիազօր Կուսակալ Մաքսուտ
փաշայից հրաման և ողջոյն:

«Յայտնի լինի քեզ սով գաւառապետ իշխան խոսքով-Բէկ, որ քո ազնիւ գուտարը Զէյջան խանումի ամուսնութիւնը պատուելի Ջալալ-Բէկի հետ կայանալու չէ, որովհետև նախ աղջիկը նրան չի ուզում, երկրորդ Զէյջանի իսկական փեսացուն, օրինական ընկերը, քո նախկին կառավարիչ Ղահրաման աղայի որդի Ասմանը կենդանի է և բողբոս է այդ բանի դէմ: Նրա բողբոսը արդար է և ես իմ իշխանական ձայնը միացնում եմ այդ բողբոսի հետ ու բարեկամաբար հրամայում եմ քեզ տալ քո աղջիկը Ասմա-

նին: Յոյսով եմ գործը խաղաղութեամբ կը վերջացնես ու ինձ կը թողնես քո մշտական բարեկամը: հակառակ դէպքում իմ քաջ զօրապետը իւր արիւնջան գօրքերով կը կատարի իմ ցանկութիւնը և արդար պահանջը: Սպասում եմ պատասխանիդ:

Մնամ քո բարեկամը և իշխանաւորը էրզրումի լիազօր Կուսակալ Մաքսուտ Փաշա»:

Այս հրամանագրի ընթերցումից յետոյ մի քանի րոպէ տիրեց մի խորհրդաւոր լռութիւն. բոլորը նայում էին խոսքով-Բէկի ու Ջալալ-Բէկի երեսները: Նրանց գլուխները պտուտ էին գալիս, ականջները դժժում էին, չը գիտէին ինչ պատասխանեն: Փաշայի զօրապետը հարցրեց ինչ ես ասում խոսքով-Բէկ, խօսիր, յայտնիր ինձ քո անելիքը, որ ես իմ տիրոջը իմաց անեմ: Ահա քեզ մօտ է այս րոպէիս, քեզնից հալածուած ու վռնդուած Ասմանը, քո աղջկայ փառք ու պարծանք երիտասարդ, առաջ արի Ասման, թող քեզ ամենքը տեսնեն, Ասմանը առաջ եկաւ, բոլոր հանդիսականները զարմացած նայում էին նրա երեսին: Ընթէ դու զեռ կենդանի ես այ տղա, ասաց խոսքով-Բէկը, բա ինչո՞ւ ինձ մօտ չեկար, չը հարցրիր, որ մէկ էլ գնացիր մեր փաշային նեղութիւն տուիր: «Անհոգ եղիր Պ Գնդապետ, Կուսակալ փաշայի բարեկամական խորհուրդն ու հրամանը կատարուած է», ասաց զօրապետին խոսքով-Բէկը, միայն պէտք է հարցնել թէ ինչ է ասում Ջալալ-Բէկը»: Ջալալ-Բէկին մօտ կանչեցին, ինչ պիտի ասէր երբ որ բանը այնտեղ էր հասել, որ ուզէր շուգէր պիտի

Ձէջանը Ասմանինը լինէր: «Ես համաձայն եմ, մի բան որ Աստուած է տնօրինել, ես ինչ պիտի ասեմ»: Բէկն ասեց մի բան միայն ինձ տանջում է այն է, որ ես առաջ երգում էի կերել խմել Ասմանի արիւնը, հիմա այդ երգումս դրժում եմ, որ ինձ համար շատ դժուար է»: Զօրապետն ասեց, որ այդպէս է այս ըսպէիս ես զրա հնարը կը գտնեմ. նա հանեց դաշոյնը, Ասմանի ձկուտը մի քիչ կտրեց արիւն հանեց ու շաքարախառն օշարակով խմացրեց Բէկին ու ամեն բան վերջացաւ: Ասմանը Բէկի ձեռքը բռնեց համբուրեց, նա էլ իւր նոր վեսայի ճակատը ու ընդհանուր ուրախութեամբ հարսանիքին նոր ուղղութիւն տուին: Իսկոյն կանչեցին Ասմանի ծնողներին, Բէկը ու Ղահրըմանը գրկախառնուեցին, ներեցին միմեանց ու այդ երկու ընտանիքներու մէջ նորից սէր ու հաշտութիւն տիրեց: Զալալ Բէկի սիրտը շահելու համար առաջ մի համեստ ազջիկ գտան ու նրա հետ պսակեցին. եօթն օր եօթ գիշեր հարսանիք արին: Յետոյ հերթը եկաւ մեր Ասմանին ու Ձէջանին: Ասմանը իւր խօսքն արեց, յաղթող եղաւ բայց դեռ այնքան ուրախ չէր, զօրապետը նրան երգել տուեց հետեւեալ երգը:

Վաղուց է որ օտար երկիր ման կուգամ,
Թրթում է սիրտս դադար չի լինի,
Օտար երկրում եղած մարդը մի անգամ,
Կը թռչնի արեւ երկար չի լինի:

Խեղճ սիրահարները արդեօք ինչ անեն,
Յյուր զրոյցները մարդու կտառնեն,

Այժմեան սիրունները փոփոխական են,
Նրանց սէրը լիսկատար չի լինի:

Էլի տխրեց սիրտս ուրախ ու զուարթ,
Ձեմ գտնում սրտակից մէկ երկաստարդ,
Երբ որ տուած խօսքից կը դառնա, մէկ մայր,
Հաւատ չունի, նա բարերար չի լինի:

Ես Ասմանն եմ, սա ինչ բանէ, ինչ դա է,
Քու տանջանքդ մահից սուաւել ցաւ է,
Ինձ պանդխտիս այսքան զրկանքը բաւ է,
Արնտէրն էլ այդ տեսակ չար չի լինի:

Այս երգը ըսպէական ազդեցութեան տակ ասուած բան էր. յետոյ ամեն վիշտ մոռացուեց: Հասած աղջիկները և ջահիլ հարսները Ձէջանին կոնաչ ու կարմիր հագցրած զուրս բերին ձեռքը տուին Ասմանին. հիմա հերթը ձերն է ասացին, միմեանց կարօտն առէք, սիրեցէք ու սիրուէք: Աստուած բարի վայելում տայ: Ձէջանի մայրը շատ ուրախ չէր. նրա սրտովը չէր այս անսպասելի փոփոխութիւնը, բայց ճար չը կար, եկաւ շնորհաւորեց ու Ասմանի մօր հետ համբուրեցին իրենց որդոյը: Ասմանը սուրբ ձեռքն առաւ ու երգեց իւր սիրելու համար:

Սիրուն, վերցրու երեսիդ գիմակը,
Հողով սրտով նոր միտնանք հիմա, եկ,
Ուրախութեան փոխուեցաւ մեր վիճակը,
Փափագներուս արդէն հասանք հիմա եկ:

ԶԱՔ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆՅԻ ԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԳՐԱՎԱՃԱՅՈՒՄՆՈՅ,
ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ:

1. ԶԾՈՒ ՕՂԼՈՒԻ ՀԷՔԻԱԹԸ,
փոխադրեց աշրգ Զամալին, . . . գինն է 40 կ.
2. ՍԱՍՈՒՆՅԻ ԴԱԻԻԹ—ԴԻԻՅԱԶՆ,
հիւսնց Պ. Ճաղարեղեանց . . . գինն է 20 կ.
3. ՎՐԷԺ, Կարմեն Սիրլա . . . գինն է 10 կ.

4. ԱՄՄԱՆ ու ԶԷՅՂԱՆԻ ՀԷՔԻԱԹԸ,
փոխադրութիւն Ջիւանի . . . գինն է 25 կ.

ԳԻՆՆ Է 25 կ.

Գումարով առնողներին 20% զեղջ.

16415

2013

